Мавзу: Ҳозирги даврда мафкуравий жараёнларнинг глобаллашуви

Режа

1. **Глобаллашув ва унинг мафкуравий жараёнларга таъсири**
2. **Мафкуравий полигон тушунчаси ва унинг жамият ҳаётига таъсири**
3. **Мафкуравий иммунитет ва уни шакллантириш омиллар**

Мамлакатимизда тез суръатлар билан ўзгариб бораётган, ўта шиддатли ва жуда мураккаб бир замонда кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари босқичма-босқич қадам ташлаб борилаётган айни дамларда "Миллий истиқлол ғояси" фани бўйича пухта ва мукаммал билим, тушунча, кўникмага эга бўлишда семинар машғулотларининг аҳамияти ниҳоятда ортиб бормоқда.

Юртбошимиз таъкидлаганидек, истиқболимиз, келажагимиз сизу бизнинг бугунги харакатимизга, тадбиркорлигимизга, иймону виждонимизнинг поклигига ва Ватан манфаатини шахс манфаатидан қай даражада устун қўя олишимизга боғлиқдир.

Демократик жамият қуришнинг қонун-қонуниятларини, бу борада орттирган тажрибаларимизни пухта ўрганган ҳолда жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдек ўта муҳим масалаларни муваффақиятли ҳал этиш учун энг аввало ва биринчи навбатда тўкис амалий иш олиб бора билиш жуда муҳим.

Шундай экан, маърузалар вақтида ўзлаштирган назарий билимимизни амалда қўллай олиш, кундалик ранг-баранг жўшқин ҳаётга талабдагидек жорий эта билиш учун керагича кўникма ва малака орттириш шу куннинг долзарб талаби.

Бугунги дунёнинг мафкуравий манзараси. *Ҳозирги давр-дунёда ғоявий қарама-қаршиликлар мураккаб тус олган, мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кучлироқ бўлиб бораётган даврдир.*

Дунёнинг ҳудудий жиҳатдан турли минтақа ва қитъаларга бўлинишини география дарсларидан яхши биламиз. Жаҳоннинг сиёсий харитасига қараб ва мавжуд давлатларнинг чегараларини ҳисобга олган ҳолда ҳам Ер юзининг ҳудудий бўлинишини бемалол тасаввур қила оламиз.

Инсоният XXI аср охирига келиб бир қатор чегара билмайдиган муаммоларга дуч келди. Уруш ва тинчлик, экологик фалокатлар, маънавий қашшоқлик, наркобизнес, терроризм каби муаммолар ана шулар жумласидандир. Шу билан бирга дунёда глобаллашув, ахборот оқимининг тезлашуви ва интенсивлашуви, универсал технологиялар билан боғлиқ умумбашарий жараёнлар ҳам бормоқда. Бутун Ер юзи одамзот учун ягона макон эканлиги аниқ. Бунга шак-шубҳа йўқ, албатта. Аммо тарихда мавжуд чегараларни ўзгартириш, муайян ҳудудларни босиб олиш учун сон-саноқсиз урушлар бўлгани маълум. Бу жараёнда эса уруш қуроллари мунтазам такомиллашиб борганини биламиз. Мазкур урушлар то XX асргача асосан кўпроқ бир давлат ичида, икки давлат ўртасида ёки нари борганда бир минтақа доирасида бўлиши мумкин эди. Тўғри, айтайлик, Александр Македонский, Чингизхоннинг улкан давлат барпо этиш учун ёки ўрта асрлардан бошлаб европалик истилочиларнинг бошқа қитъаларни забт этиш олиб борган урушлари кўлами жиҳатидан ажралиб туради. Аммо бундай ҳолатлар истисно ҳодисалар сифатида баҳоланмоғи керакка ўхшайди. XX асрда рўй берган иккита жаҳон урушида ўнлаб давлатлар, бир неча қитъа мамлакатлари иштирок этганлигини эсласак бундай хулоса муайян даражада ўринли эканлигига ишонч ҳосил қилиш мумкин. Уруш қуроллари такомиллашиб бораверди. Бугунги кунда улар бошқа ҳудудни босиб олиш уёқда турсин, балки бутун Ер сайёрасидаги ҳаётни бир неча марта йўқ қилиб ташлашга етади.

Шу билан бирга, ҳозирги вақтда мафкуравий воситалар орқали ўз таъсир доирасини кенгайтиришга интилаётган сиёсий кучлар ва ҳаракатлар ҳам йўқ эмас. Тажовузкор миллатчилик ва шовинизм, неофашизм ва коммунизм, ирқчилик ва диний экстремизм мафкуралари шулар жумласидандир.

Натижада дунёда инсон қалби ва онгини эгаллаш учун кураш тобора кучайиб бормоқда. Бу ҳол бугунги кунда дунёнинг мафкуравий манзарасини белгилаб бермоқда.

Кишилик жамияти тарихи инсонда олижаноб фазилатларнинг шаклланиши ва ривожланишига ҳам, айни пайтда ғайриинсонийликнинг хилма-хил кўринишлари илдиз отиб ўзининг мудҳиш қиёфасини намоён

қилишига ҳам кўп бор гувоҳ бўлган. Афсуски, инсониятнинг бутун тарихи давомида бундай иллатлар унга ҳамроҳлик қилиб келди, турли даврларда янги шакл - шамойил, хусусият касб этди. Бугунги кунда уларнинг энг ёвузлари Ер юзидаги тинчлик ва тотувлик, ҳамкорлик ҳамда ҳамжиҳатликка ва охир-оқибатда инсониятнинг ягона бирлик сифатида эркин тараққий қилишига катта хавф туғдирмоқда.

Бугун дунёнинг мафкуравий манзарасини ўз мақсадлари йўлида ўзгартирмоқчи бўлаётган мафкура шакллари барқарорлик ва тараққиётга таҳдид солмоқда. Уларнинг асосий шакллари ва йўналишлари Президентимиз Ислом Каримовнинг «Ўзбекистон XX1 аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» номли асарида кўрсатиб берилган. Мазкур маърузада ана шу асардан асосий манба сифатида фойдаланамиз.

Тараққиётга нисбатан хавф-хатарлардан бири буюк давлатчилик **шовинизмидир**. Буюк давлатчилик шовинизмини, Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек: «Муайян кучлар ва давлатлар томонидан бўладиган сиёсий, мафкуравий ва иқтисодий ҳукмронлик деб ёки миллатлараро ва давлатлараро, минтақавий муносабатларда унга интилиш деб таърифлаш мумкин.

Шовинизм баъзи кўп сонли миллатларнинг нафақат кўп миллатли империя доирасида, балки уни ўраб турган жуғрофий - сиёсий маконда ҳам ўзининг мутлақ ҳукмронлигини ўрнатиш учун курашда намоён бўлади»1.

Кўриниб турибдики, буюк давлатчилик шовинизми ғайриинсоний характерга эга. Зеро, у ўз моҳиятига кўра миллий тенгсизликни оқлаш, тарғиб - ташвиқ қилиш ҳамда ҳимоя қилишнинг ўзига хос шаклидир.

Буюк давлатчилик шовинизми пайдо бўлишининг сабаблари нимада? Тарихга назар ташлайдиган бўлсак, бугунги кунда буюк давлатлар мақомига эга бўлган айрим мамлакатлар кўпгина минтақаларни ўзларининг «ҳаётий манфаатлари» ҳудуди сифатида босиб олиб, узоқ вақт мустамлакачилик сиёсати юргизганига ишонч ҳосил қилиш мумкин. Айнан босиб олинган ҳудудларнинг табиий хом ашё ресурсларидан фойдаланиш, бу мамлакатларнинг моддий ва маънавий бойликларини ўзлаштириш уларга улкан ва қудратли давлатга айланишга имконият яратди. Бунинг оқибати ўлароқ, ўз атрофидаги мамлакатлар ва халқлар билан муносабатда ўзини устун, танҳо ва ягона деб билиш, инсоният тақдири, халқлар келажагини белгилашда алоҳида мавқега даъвогарлик ифодаси сифатида баҳоланиши мумкин бўлган мумтозлик мафкураси тарих саҳнасига чиқди. Бундай мафкура давлат сиёсатининг асосига айланганда узоқ давом этган қонли урушлар келиб чиқиши, бутун бир минтақаларнинг вайрон бўлиши, кўплаб халқларнинг қарам қилинишини исботловчи мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Иқтисодий имкониятлари заифлашган, ижтимоий тотувликка зил кетган, ички зиддиятлар кучайган, Ватан, миллат тақдиридан ўзининг тор манфаатларини устун қўядиган, ўзаро келиша олмаётган, ҳокимиятга даъвогар сиёсий гуруҳларнинг мавжуд муаммоларни ташқи кучлар

1 И.А. Каримов. “¤збекистон XX1 аср б´са²асида: хавфсизликка таμдид, бар³арорлик шартлари ва тара³³иёт кафолатлари”. Тошкент, ¤збекистон, 1997 йил, 52-бет.

ёрдамида ҳал қилишга уриниши ва маънавий-руҳий парокандалик, эртанги кунга ишончсизлик туйғулари ҳукмрон бўлган мамлакатлар буюк давлатчилик шовинизми нишонига айланишини замонавий тарих ҳам кўрсатиб турибди.

Афсуски, бизнинг ўлкамиз ҳам буюк давлатчилик шовинизмининг фалокатли таъсиридан четда қолмади. «У ҳам узоқ вақт давомида ҳукмрон шовинистик ва агрессив миллатчилик ғояларининг бутун жафоларини тортиб келди,- деб ёзади Ислом Каримов.- Ўзбекистон Россия империяси, сўнгра эса собиқ Совет империяси таркибида мажбуран ушлаб турилган мураккаб даврни бошдан кечирди»2.

Буюк давлатчилик шовинизмининг хавфи бундай позицияда турган кучлар, давлатларнинг иқтисодий, сиёсий ёки ҳарбий салоҳиятининг катталигидагина эмас, балки ахборот орқали ва мафкуравий йўл билан тазйиқ кўрсатиш имкониятларининг кенглигида, улар қўлидаги ғоявий таъсир ўтказиш восита ва механизмларининг хилма-хиллигида ҳамдир.

Буюк давлатчилик шовинизми бугунги кунда пансоветизм билан ўзига хос тарзда қўшилиб кетмоқда. Пансоветизм тушунчаси узоқ вақт давомида бир иттифоқ доирасида яшаш натижасида ижтимоий-маданий ҳаётда юзага келган муайян яқинлик, ўхшашлик, умумийлик, иқтисодий алоқадорлик ва боғлиқликни мутлақлаштиришга асосланган. Аммо, Президентимиз ўринли таъкидлаганидек, бундай қарашлар ортида ҳам содда кишиларнинг бош-кўзини айлантириб, ўз умрини яшаб бўлган ғояларини ҳаётимизга қайтадан тиқиштиришга, шу йўл билан яна эски тузумни тиклашга, бир сўз билан айтганда, миллий ўзлигимизни йўқотишга қаратилган интилиш ётганлигини ёддан чиқармаслик зарур.

Буюк давлатчилик шовинизмининг пансоветизм байроғи остида жонланишининг сабаблари нимада? Жиддий таҳлил қилинадиган бўлса, биринчидан, беҳисоб хомашё ресурслари, ишчи кучи, транспорт коммуникацияларидан фойдаланишдан, геостратегик мавқедан маҳрум бўлиш; иккинчидан, собиқ колонияларнинг ўз метрополияси таъсири ва тазйиқидан халос бўлишга интилиши, мустақил ички ва ташқи сиёсат юрита бошлаши; учинчидан, халқаро майдонда тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли ҳамкорлик устувор бўлиб бораётганини тушунмаслик, тўғрироғи тушунишни истамаслик; тўртинчидан, бошқа кучлар маркази томонидан гўёки унинг «ҳаётий манфаатлари» тан олинмаётгани, у амал қилаётган ҳудудлар торайтирилаётганини рўкач қилиш ва, ниҳоят, бешинчидан, мақтанчоқлик, инсоният тараққиётига қўшган ҳиссасига ортиқча баҳо бериш, уни бетакрор ва ноёб деб ҳисоблаш ҳозирги кунда буюк давлатчилик шовинизмининг жонланиши учун «асос» бўлиб хизмат қилмоқда.

Бунда оммавий ахборот воситалари орқали психологик таъсир ўтказишнинг янгидан - янги усулларидан фойдаланадилар. Хусусан, миллий ҳаётимизга хос муайян хусусиятларни очиқдан-очиқ қоралаш, ерга уриш ёки айрим тарихий воқеа-ҳодисаларни умуман бўлмагандек, жаҳон маданияти, илму-фанига улкан ҳисса қўшган улуғ алломаларимизни бизга алоқаси йўқдек қилиб кўрсатишга уринишлар мавжуд.

---

2 И.А. Каримов. “¤збекистон XX1 аср б´са²асида: хавфсизликка таµдид, бар³арорлик шартлари ва тара³³иёт кафолатлари”. Тошкент, ¤збекистон, 1997 йил, 53- бет.

Шунингдек, минтақа давлатлари ўртасида зиддиятлар келтириб чиқариш ва жаҳон афкор оммасида Ўзбекистон ҳақида нотўғри тасаввур туғдиришга бўлаётган интилишларни ҳеч қачон эътибордан четда қолдирмаслигимиз лозим.

Бугунги кунда инсон онги ва қалби учун кураш кескин тус олаётган экан, хилма-хил қарашларнинг мафкура майдонида ҳукмронлик қилишга интилиши табиий, албатта. Бунга эътиқод умумийлигига асосланган ҳолда якка мафкура ҳукмронлигини таъминлаш орқали жаҳон майдонларини мафкуравий жиҳатдан ўзига қарам қилишга бўлаётган хатти-ҳаракатларни мисол келтириш мумкин. Диний ақидапарастлик шулар жумласидандир. Масалан, ислом динидаги ҳозирги ақидапарастлар ижтимоий, миллий хусусияти, қайси давлатга мансублигидан қатъий назар, барча мусулмонларнинг маънавий бирлиги ҳақидаги тасаввурларга таяниб уларнинг ягона халифалик остида сиёсий бирлашуви ғоясини асослашга ҳаракат қилади. Кўриниб турибдики, бу диний-сиёсий идеология диний асосда бирлашув ғоясини биринчи ўринга қўяди. У диний-маънавий заминдаги уйғунлик мамлакатларнинг иқтисодий, маданий-маърифий, илмий-техник соҳалардаги ҳамкорлигига, улар салоҳиятининг бирлашишига ва халқлар тараққиётига йўл очса бунинг нимаси ёмон деган саволни ўртага ташлайди. Юзаки қараганда бу гап тўғрига ўхшайди. Бундай мафкура тарафдорлари ўз қарашларини аксарият ҳолларда ана шундай «беозор» шаклда тақдим этишга ҳаракат қиладилар.

Аммо, жиддий эътибор бериладиган бўлса, биринчидан, улар миллий суверенитетдан воз кечиш ёки уни бой бериш ҳисобига ягона давлат тузишни кўзлаётганлари маълум бўлади.

Иккинчидан, халифаликни тиклашга, унинг тўғри эканини асослашга уринувчилар, бу ҳол айнан миллат сифатида ўзлигимизни англашга йўл қўймаслигини яширадилар. Бу ғояни тиқиштиришда улар бизнинг ислом динига эътиқод қилишимизга алоҳида урғу берадилар.

Тўғри, биз мусулмон халқмиз. Масаланинг нозик жиҳати шундаки, бундай кучлар ана шу реалликни тан оладилару, ўз тарихимиз, тилимиз, бетакрор маданиятимиз, жаҳон халқлари ўртасидаги ўзига хос ўрнимиз, ўз тараққиёт йўлимиз борлигини инкор этишга ҳаракат қиладилар. Албатта бу ҳақиқатни тан олиш олмаслик уларнинг иши. Аммо ўзларининг бундай ғайриилмий қарашларини кишиларимиз, айниқса ёшларимиз онгига сингдиришга ҳаракат қилаётганликларига бефарқ қараб бўлмайди.

Бундан ташқари, бу оқим тарафдорлари халифалик байроғи остида бирлашишни ноисломий дунёга қарши туриш мақсади билан боғлашларини ҳам таъкидлаш зарур. Бундай ёндашув ўта хавфли эканлиги ҳеч кимга сир эмас. Зеро, у инсониятнинг диний асосда қарама-қарши қутбларга бўлиниб кетишига, баъзан «цивилизациялар тўқнашуви» деб аталадиган ҳодисанинг юзага келишига сабаб бўлиши мумкин.

Ҳозирги кунда тил, маданият, урф-одатлардаги умумийлик, бошқача айтганда, этник бирликка асосланган ҳолда ягона мафкуравий майдонни юзага келтириш борасидаги қарашлар ҳам мавжуд. Бундай қарашларнинг шаклланиш тарихи узоқ ўтмишга бориб тақалади. Бугунги кунда уларнинг

ҳар бири ўзига хос тарзда дунёнинг мафкуравий манзарасида муайян ўринни эгаллашга уринмоқда.

Бугунги кунда халқларнинг лисоний бирлигига таянган ҳолда уларнинг маънавий-маърифий бирлигини таъминлаш байроғи остида тақдим этилаётган ғоялар ортида ҳам аслида ғаразли мақсадлар яширинганлигини унутмаслик лозим.

Оламнинг бугунги кундаги мафкуравий манзараси ҳақидаги мулоҳазалар якунида нима дейиш мумкин? Мафкура ва мафкуравий тарбия масаласи ўз мустақиллигини қўлга киритган, демократик ҳуқуқий давлат, эркин фуқаролик жамиятининг асосларини яратаётган мамлакатимиз учун ҳам муҳим ҳаётий аҳамиятга эга бўлиб қолмоқда. Зеро, кўзланган мақсадларга ушбу орзу-умид ва интилишларни ўзида мужассамлаштирган ғоявий-назарий қарашлар мажмуи бўлмиш миллий мафкура ва унга асосланган тарбия тизимисиз эришиш мумкин эмаслиги аниқ.»Мен,- деб ёзади Президентимиз,-Абдулла Авлонийнинг «Тарбия биз учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот - ё ҳалокат, ё саодат - ё фалокат масаласидир» деган фикрини кўп мушоҳада қиламан.

Буюк маърифатпарварнинг бу сўзлари асримиз бошида миллатимиз учун қанчалар муҳим ва долзарб бўлган бўлса, ҳозирги кунда биз учун ҳам шунчалик, балки ундан ҳам кўра муҳим ва долзарбдир»[3].

Бу масаланинг долзарблиги юқорида қайд этилган мафкура шаклларининг хавфини бартараф этиш зарурлиги билан ҳам белгиланади. Зеро, Президентимиз таъкидлаганидек, уларга ғоя ва маърифат билан қарши курашиш лозим. Мамлакатимиздаги мавжуд ижтимоий ҳамкорлик, миллий бирлик ва ҳамжиҳатликни сақлаб қолиш ва ривожлантириш йўли билангина қўлга киритилган истиқлолни ҳимоя қиламиз. Халқаро ҳамжамият, шу жумладан тарих тақозоси билан алоқалар кучли ривожланган давлатлар билан тенг ҳуқуқли, иззат-икромли муносабат, ўзаро манфаатли алоқалар эса мустақилликни мустаҳкамлашнинг муҳим омили бўлиб хизмат қилади. Ана шундагина, Юртбошимиз таъбири билан айтганда, минтақамиз ҳеч қачон цивилизациялар тўқнашмайдиган, балки улар бир - бирига таъсир этиб, бир - бирини бойитишнинг ибратли намунасини берадиган маконга айланади.

Ҳозирги давр ва мафкуравий полигонлар. Жамият ҳаётида мафкуравий омилларнинг сезиларли таъсири мавжудлигини бир қарашдаёқ сезиш мумкин.

Ғаразли геосиёсий мақсадларга эришиш йўлидаги мафкуравий таъсир ўтказишда энг аввало **бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил** деган қадимий тамойилга амал қилишга уринишни таъкидлаш зарур.

Бу тамойилни рўёбга чиқаришнинг биринчи йўли мамлакат ичида ижтимоий парокандаликни келтириб чиқаришдир. Ва у жамият ҳаётининг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва маънавий соҳаларида ўзига хос кўринишда намоён бўлмоқда. Масалан, мамлакатимизга нисбатан бу усул ўтиш давридаги ижтимоий - иқтисодий қийинчиликларни бўрттириб кўрсатиш орқали аҳолининг мавжуд ҳолатдан норозилигини уйғотиш, ўз

---

3 И. Каримов. Жамиятимиз мафкураси хал³ни-хал³, миллатни-миллат ³илишга хизмат этсин. Т.,¤збекистон, 1998, 17-бет

ноғораларига ўйнайдиган мухолифатчи кучларни юзага келтириш йўли билан сиёсий беқарорликни келтириб чиқаришга бўлган ҳаракатларда намоён бўлди. Бу йўлда диний омилдан фойдаланишга уринишлар ҳам кузатилаётир. Ана шу ҳолат ҳам «мақсад воситани оқлайди» деган ақида ғаразли геостратегик манфаатларни рўёбга чиқаришнинг асосий қоидасига айланаётганлигини кўрсатади.

«Бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил» тамойилини амалга оширишнинг иккинчи йўли минтақа давлатлари ўртасида турли зиддиятларни юзага келтиришдир. Бу йўлнинг энг кенг тарқалган усули гўёки минтақада гегемонликка талабгор бўлган давлат борлигини асослаш, таъбир жоиз бўлса, шундай давлат образини яратишдир. Бундай образларнинг яратилиши ер юзининг турли нуқталарида низоли, кам деганда давлатлараро муносабатларда тангликни юзага келтирганлиги тўғрисидаги мисолларни истаганча топиш мумкин. Бундай «образлар» яратилиши натижасида мамлакатларнинг моддий-молиявий, маънавий-интелектуал салоҳияти жамият тараққиётини таъминлаш ўрнига ана шу «образ» таъсирининг олдини олишга йўналтирилмоқда. Натижада иккинчи асосий мақсадга-муайян давлатни заифлаштириш орқали ўз «иттифоқчисига» айлантиришга эришилмоқда.

«Бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил» тамойилини амалга оширишнинг учинчи йўли халқаро майдонда муайян мамлакат ҳақида нотўғри, нохолис тасаввурларни шакллантиришдир. Халқаро муносабатлар майдонидан айрим мамлакатларнинг вақти-вақти билан «қувғин» қилиниб турилиши ана шундай ҳаракатлар натижасидир.

Имтиёзли ҳамкорни белгилаш муайян минтақада геостратегик манфаатларни амалга оширишга хизмат қиладиган яна бир тамойилдир. Албатта, муайян сабаблар, айтайлик диний, лисоний бирлик, маданий яқинлик ёки бошқа сабаларга кўра ҳар бир давлат ким биландир имтиёзли ҳамкорлик қилиши мумкин. Бу табиий ҳолат. Аммо гап «имтиёзли ҳамкор»дан минтақа давлатлари ўртасида айирмачиликни шакллантириш, «номақбул» давлатлар имкониятларини чеклаш йўлида фойдаланиш, шу билан бирга «ҳамкор» давлатнинг минтақадаги бошқа давлатлардан қайсидир жиҳатдан устунлигини таъминлашга қаратилган интилишлар ҳақида бормоқда. Аслида у ёки бу кўринишдаги устунликни таъминлаш ҳам асосий мақсад эмас. Бош мақсад - муайян минтақага таъсир ўтказиш плацдармига эга бўлишдир. Бундай плацдармга эга бўлишга интилиш эса ўз навбатида ушбу минтақанинг геостратегик имкониятлари билан белгиланади. «Бекорга шудгорда қуйруқ на қилур» деганларидек имтиёзли ҳамкорни белгилашда ана шундай узоқни кўзловчи ғаразли геосиёсий ва геостратегик мақсадлар ҳам ётиши мумкинлигини унутмаслик лозим. Шу нуқтаи назардан қараганда, «имтиёзли ҳамкор» тамойили бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил тамойилининг тўлдирувчиси сифатида юзага чиқади. Бунга собиқ Иттифоқнинг Кубадан минтақага революцияни экспорт қилиш учун фойдаланишга урингани мисол бўла олади.

Тенг ҳуқуқли ва ўзаро фойдали ҳамкорлик тамойилига амал қилиш - геостратегик манфаатларни рўёбга чиқариш ва давлатлараро алоқаларни

мустаҳкамлашнинг энг оқилона ва тўғри йўлидир. Ўзбекистон ўз мустақиллигининг биринчи кунлариданоқ ана шу тамойилга амал қилиб келмоқда. Негаки, бу тамойил геостратегик манфаатлардаги уйғунликка эришиш ва жаҳон миқёсида тараққиётни таъминлаш омилидир.

Мафкуравий иммунитет ва мафкуравий профилактика. Мафкуравий таъсир ва таҳдидлар ҳақида гап кетар экан, уларни аниқлаш, баҳолаш, хусусиятларини яққол кўрсатиш учун Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов томонидан илмий муомалага бир қатор тушунчалар киритилганлигини қайд этиш лозим. Улар қаторида «мафкуравий иммунитет», «мафкуравий профилактика» кабилар бор. Ана шу тушунчаларнинг мазмуни ойдинлаштирилганда ҳозирги дунёда кечаётган мафкуравий жараёнларнинг характерини янада яққолроқ тасаввур қилиш имкони туғилади.

Нима учун кишилар онги ва қалби учун кураш турли мафкураларнинг бош мақсадига айланиб қолди? Гап шундаки, муайян ғоя том маънода ғоя бўлиши учун кишилар онгини эгаллаши, тўғрироғи уларнинг қалбидан жой олиши шарт. Акс ҳолда у ёки бу ғоя фақат муайян хабар ёки ахборот сифатида сақланиб қолади, холос. Бошқача айтганда, омборхонадаги кераксиз буюмлар каби онгимизнинг бир четидан жой эгалаб ётавериши мумкин. Бир сўз билан айтганда, бундай ҳолатда ғоя шахс учун ҳеч қандай ижтимоий аҳамиятга эга бўлмайди. Ғоя фақатгина инсон қалбини эгаллаганда, инсон маънавий-руҳий ҳолатининг узвий қисмига айлангандагина ҳаракатга даъват этувчи, рағбатлантирувчи кучга, ҳаракат учун қўлланмага айланади. Шунинг учун ҳам бугунги кунда нафақат инсон онгини, балки қалбини ҳам эгаллаш мафкуравий курашнинг бош мақсади бўлиб қолмоқда.

Айнан шунинг учун ҳам Ер юзининг турли минтақалари халқларининг онги ва қалби турли ғояларни синаш майдонига, бошқача айтганда мафкуравий полигонга айлантирилмоқда. Хўш, мафкуравий полигон деганда нимани тушунамиз? Полигон (грек. серқирра деган маънони билдиради) ҳарбий термин эканлигига ўрганиб қолганмиз. Одатда полигон деганда қурол-аслаҳа ва техникани синаш, қўшинларни ҳарбий тайёргарликдан ўтказиш ёки ҳарбий соҳада машқ ва тадқиқотлар олиб бориш учун мўлжалланган махсус майдон тушунилади.

Шу нуқтаи назардан қараганда, мафкуравий полигонларнинг хусусиятлари ҳақида нима дейиш мумкин? Тарихга назар ташлайдиган бўлсак, ўзга ҳудудларни забт этиш мақсадида ишлатиладиган уруш қуроллари узлуксиз такомиллашиб борганини кўрамиз. У найзалардан токи автоматик қуроллargача, замбараклардан то ер юзининг ҳар қандай нуқтасига бехато етиб борадиган қитъалараро баллистик ракеталаргача бўлган узоқ такомил йўлини босиб ўтди. Бу қуроллар босиб олиниши керак бўлган ҳудудлар аҳолисини жисмонан йўқ қилишга қаратилган эди. Бугунги кунда эса, ўзга ҳудудларни забт этиш учун уларнинг аҳолисини йўқотиш шарт эмас. Зеро, онги ва шуури забт этилган, қараш ва кайфиятлари «маъқул» йўналишга ўзгартирилган аҳоли кўмагида ҳар қандай бойлик, табиий ресурсларга эгалик қилиш мумкин бўлиб қолмоқда.

Мамлакатимиз ичида ўзларининг ғайриисломий ғояларини тарқатишга ҳаракат қилган кимсалар ана шундай ғаразли мақсадларни, яъни одамлар, айниқса ёшларни чалғитиш, улар ёрдамида мамлакатни ўз тараққиёт йўлидан четлатиб юборишни кўзда тутган эдилар. Чет элларда ана шундай «таълим» олган ваҳҳобийлар, шунингдек «ҳизбут таҳрир»чиларнинг ёшларимиз онгини заҳарлаш йўлидаги ҳаракатларини ҳам айнан шундай баҳолаш мумкин.

Мафкура полигонларида синовдан ўтаётган, моҳиятан ғайриинсоний бўлган ғояларга қарши тура олиш учун аҳолида мафкуравий иммунитет ҳосил қилиш лозим. Иммунитет (лат. immunitas - озод бўлиш, қутилиш) деганда организмнинг доимий ички муайянлигини сақлаши, ўзини турли хусусиятларга эга таъсирлардан, уни ташқи инфекциялар кириб келишидан ҳимоя қилишга қодир бўлган реакциялар мажмуи тушунилади. Иммунитет киши вужудининг турли инфекцион касалликларга берилмаслик хусусиятини ҳам ифодалайди. Инсоннинг бутун ҳаёти давомида ташқи таъсирларга акс жавоб сифатида орттирилган иммунитет тизими шаклланади. Иммунитет ҳақидаги ана шу тасаввурдан келиб чиқиб мафкуравий иммунитет ҳақида нима дейиш мумкин? Аввало, инсоннинг кўплаб хусусиятлари туғма бўлса, мафкуравий иммунитетни шакллантириш, шакллантириб бориш зарур. Иккинчидан, у ҳар бир авлод учун ўзига хос хусусиятга эга бўлади. Учинчидан, иммунитет тизими шаклланганлагина мафкуравий дахлсизликни таъминлаш мумкин (иммунитетга эга бўлмаган чақалоқларнинг узоқ яшай олмаслигини эслайлик).

Хўш, мафкуравий иммунитет тизими ўз ичига нималарни олади? Мафкуравий иммунитет тизимининг асосий ва биринчи унсури, бу билимдир. Аммо, билимлар кўп. Масалан, буюк давлатчилик шовинизми ёки агрессив миллатчилик мафкураси ва амалиёти тарафдорлари ҳам муайян «билим»ларга таянадилар ва уни бошқаларга сингдиришга ҳаракат қиладилар. Шундай экан, бир томондан мафкуравий иммунитет тизимидаги билимлар объектив бўлиши, воқеликни тўғри ва тўлиқ акс эттириши, инсон маънавиятининг бойишига ва жамият тараққиётига хизмат қилиши лозим. Иккинчи томондан, бу билимлар ўз моҳият эътиборига кўра, Ватан ва халқ манфаатлари, умуминсоний қадриятлар устиворлиги билан узвий боғлиқ бўлмоғи керак.

Мафкуравий иммунитет тизимининг иккинчи асосий қисми ана шундай билимлар замирида шаклланадиган қадриятлар тизимидир. Зеро, билимлар қанчалик объектив ва чуқур бўлса, унинг замирида юзага келган қадриятлар ҳам шунчалик мустаҳкам бўлади. Бир сўз билан айтганда, шахс, миллат ёки давлатнинг қадриятлар тизими мафкуравий иммунитетнинг имкониятларини белгилаб беради ва мафкуравий тажовузлар қаршисида мустаҳкам қалқон бўлиб хизмат қилади.

Аммо, билимлар ва қадриятлар тизими ҳам мафкуравий иммунитетнинг моҳиятини тўлиқ ифода эта олмайди. Зеро, бу икки унсур мафкуравий иммунитетнинг учинчи муҳим унсури, яъни ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий-маърифий соҳалардаги аниқ мўлжал ва мақсадлар тизими

билан боғлиқ. Яъни ҳар бир киши каби, халқ, давлат ва жамиятнинг ҳам аниқ мақсади бўлиши шарт.

,

Ҳозирги замоннинг ўзига хос хусусиятларидан бири шуки, у чегара билмайдиган, ҳудудни писанд қилмайдиган хилма – хил муаммоларга сероб. Бирон давлат – у ҳоҳ катта, ҳоҳ кичик давлат бўладими, - ичида вужудга келган муаммо тез суръатлар билан нафақат ён-веридаги, қўшни давлатларга, шу билан бирга олисдаги давлатларга ҳам кириб бормоқда. Бир давлатнинг ташвиши бошқа давлатларни ҳам ташвишга солмоқда. Муаммолар кўлами ёйилиб кетмоқда, бошқача айтганда, глобаллашмоқда.

Глобаллашув, Президентимиз таъбири билан айтганда, бу аввало ҳаёт суръатларининг беқиёс даражада тезлашуви демакдир.

Ҳозирги вақтда, юқорида айтиб ўтганимиздек, ер юзининг қайси бурчагида қандай воқеа юз бермасин, ундан шу топдаёқ дунёнинг бошқа чеккасида хабардор бўлишмоқда.

Глобаллашув жараёни ҳаётимизга тобора тез ва чуқур кириб келмоқда. Диний экстремизм, буюк давлатчилик шовинизми, агрессив миллатчилик, этник ва миллатлараро зиддиятлар, коррупция, жиноятчилик, маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик, экологик муаммолар, наркомания, наркобизнес, турли юқумли касалликлар, спид ер юзининг дам у, дам бу сарҳадларида инсониятни безовта қилиб келмоқда. Бу иллатларнинг ҳар бири давлатлар, минтақа, ҳудудлар, ер юзи ҳавфсизлигига таҳдид қилмоқда.

Шу ҳақда фикр юритаётганда ёвуз ғоя ва унга асосланган мафкураларнинг энг кўп тарқалган шаклларидан бири диний ақидапарастлик хусусида тўхталиб ўтиш ўринли бўлади.

Бу ижтимоий иллат дунёдаги тинчлик ва тараққиётга катта ҳавф туғдирмоқда. Шуниси ачинарлики, бу иллат таъсирига тушиб қолаётганлар ҳозирда хам йўқ эмас.

Шу боис талабалар ақидапарастликнинг туб моҳияти ва зарарини яхшироқ тушуниб олишларига катта аҳамият бериш лозим.

Ислом фундаментализми – ақидапарастликнинг таҳдиди нималарда намоён бўлмоқда деган саволга жавоб бериш керак.

Ақидапарастлар демократияни, дунёвий давлатни, кўп миллатли ва кўп динли жамиятни обрўсизлантирмоқчи бўлаётирлар.

Фундаменталистлар адолат ҳақида жар солиб, бақироқ ва асоссиз даъватлари билан одамларни ўзларига кўр-кўрона эргашишларига уринмокдалар. Улар одамларнинг ақлигагина эмас, балки тақдирига ҳам ҳукмрон бўлиб олишни истамоқдалар. Улар мусулмонларни "ҳақиқий" ва "соҳта" диндорларга бўлиб, улар ўртасида қарама-қаршилик келтириб чиқармоқчилар, террорчилар, жангарларнинг янгидан-янги авлодлари вужудга келмоқда..

Фундаменталистлар бизнинг мустақил Ўзбекистонимиз ҳақида турли-туман фикрларни ёймоқдалар, бизни гоҳ динсиз даҳрийлар қилиб, гоҳ давлатни исломлаштиришнинг яширинча тарафдорлари қилиб кўрсатмоқдалар.

Ислом цивилизацияси билан исломий бўлмаган цивилизация ўртасида ялпи қарама-қаршиликни шакллантиришга харакат қилмоқдалар.

Диний экстремизм ақидаларига кўра, гўё барча ҳозирги замон мусулмон жамоалари исломий тусларини йўқотганлар ва жоҳилия (исломдан олдинги) асри жамиятларига айланганлар. Улар "исломий тартиб"ни ўрнатиш учун кескин ва агрессив харакат қилиш зарур деб ҳисоблайдилар.

Кўриниб турибдики, уларнинг асл мақсади Марказий Осиёда беқарорликни, диний ва миллатлараро низоларни вужудга келтириш, охир-оқибат ҳокимиятни кўлга олишдир.

Шу мақсадда улар, энг жирканч саъйи-харакатлар – террорчилик йўлига ўтмоқдалар, давлат, жамоат арбоблари ҳаётига қасд қилиш, ёки ҳозирги халқаро муносабатда бирор мамлакат сиёсатига таъсир кўрсатиш ниятида давлат рахбарлари, ҳукумат бошлиқлари, дипломатик ваколатхона аъзолари, ҳаттоки бегуноҳ аҳолига қарши қотиллик ва зўравонлик уюштирмоқдалар.

Терроризмнинг асл моҳияти нимада? Бу ҳақда талабалардан сўраб кўриш керак.

Конкрет мисоллар ёрдамида террорчиларнинг асл башарасини фош этиш зарур.

1999 йил 16 февралда Тошкентда бўлиб ўтган воқеани эсланг. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси биноси ёнида кучли портлаш содир бўлиши оқибатида бинога катта моддий зарар етди, ён-атрофдаги айрим иморатларнинг ойналари синди. Бундай портлашлар бирнеча жойда содир бўлди. Оқибатда 13 киши ҳалок бўлди, юздан зиёд киши тан жароҳати олди, бирнеча машиналар ёниб кетди. Жабрланганларнинг деярли барчаси тинч аҳоли вакиллари эди.

Террорчилар бу билан кифояланмай, яна Тошкент шаҳрида, шу билан бирга республикамизнинг бошқа шаҳарлари, чунончи, Бухоро, Андижон ҳудудларида ҳам ана шундай ёвузликларни амалга оширдилар.

Ислом фундаментализмининг қўпорувчилик харакатлари нималарга қаратилган?

Бу саволни талабалар ўртасига ташлаб, озми-кўпми уларнинг фикрини билиб олиш зарур ва шунга қараб бу масалада яна нималарга аҳамият бериш лозимлигини аниқлаб олиш ҳамда тегишли чораларни кўриш керак бўлади.

Ислом фундаментализми ақидапарастликни ёйиш билан мусулмонларнингислоҳотларга, келажакка, истиқболга ишончини йўқотиш, умуммиллий бирдамлик ва ҳамжиҳатлик, миллатлар ва фуқаролараро тотувликка раҳна солиш, демократия ва дунёвий давлат тушунчаларини, эътиқод эркинлигига асосланган кўп конфессияли дунёвий

жамиятни обрўсизлантиришни асосий мақсад қилиб олганлигини алоҳида тушунтириб бериш даркор.

Тараққиётга ҳавф – ҳатар туғдираётган ижтимоий иллатлардан яна бири - бу буюк давлатчилик шовинизмидир.

Бу ўта зарарли ва ҳавфли иллат хусусида сўзлашаётганда президентимиз И. Каримовнинг "Ўзбекистон XXI аср бўсағасида. Ҳавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари" асарига мурожаат қилиб, ундаги буюк давлатчилик шовинизми тўғрисида билдирилган фикр – мулоҳазаларни ўқиб, фикр алмашиш айни муддао бўлади.

Буюк давлатчилик шовинизми ва агрессив миллатчилик тақдири нималарга сабаб бўлиши мумкин:

- халқаро, давлатлараро ва элатлараро қарама – қаршиликни келтириб чиқаради,
- халқаро – хуқуқий ва ички давлат суверенитетимизни рўёбга чиқаришга қаршилик қилади,
- мамлакатимизнинг ташқи иқтисодий алоқаларини чегаралашга, уларни тенг хуқуқли бўлмаган шароитга солиб қўйишга уринади,
- мамлакатимиз аҳолисига ахборот орқали ва мафкуравий йўл билан тазйиқ ўтказиш, жаҳон афкор оммасида Ўзбекистон ҳақида нотўғри тасаввур туғдиришга интилади.
- миллатлар ўртасида ўзаро ишончсизликни келтириб чиқаради, миллатлараро муносабатларни кескинлаштиради,
- янги мустамлакачилик ва империячилик ёндашувларини зўрлаб қабул қилдиради, ҳамма соҳалардаги ўзаро манфаатли ва тенг хуқуқли ҳамкорликни секинлаштиради.

Шуни айтиш керакки, айрим давлатлар ҳали – ҳанузгача империяча фикрлашдан воз кечгани йўк. Улар атрофдаги мамлакатлар билан ўз муносабатларини устунлик ва мумтозлик нуқтаи назардан амалга оширишга интилмоқдалар, бошқа халқларни камситиш ва чеклаш сиёсатини юргизмоқдалар.

Буюк давлатчилик шовинизми ва агрессив миллатчилик бу айрим муайян кучлар ва давлатларнинг сиёсий, мафкуравий, иқтисодий ҳукмронлигидир.

Бизнинг Республикамиз ҳам дастлаб Россия империяси, сўнгра Совет империяси даврида ана шундай вазиятда бўлди, узоқ йиллар мобайнида ҳукмрон шовинистик ва агрессив миллатчилик азоб – уқубатларини татиб келди ва бу ҳол қандай ачинарли ҳолатлатларга олиб келганлиги ҳеч кимга сир эмас.

Шу ерда совет давридаги ҳол - аҳволимизни бирма – бир эслаб кўриш, тўғри хулоса чиқариш катта аҳамиятга эга. Чунки талабалар ўртасида ҳалигача совет даврини мақтаб юрадиганлар йўк эмас. Улар бу масаланинг айрим моддий ва маънавий жиҳатларинигина тан олиб, ўтмишимиз (совет даври) нинг салбий томонларини аниқ – равшан кўрмаётирлар.

Бу ҳақда очиқ, ошкора суҳбат уюштириш ниҳоятда зарур. Суҳбат давомида ҳарбир талабага кенг эркинлик бериш, ҳар бирини қунт билан эшитиш ва айтилганлардан тўғри хулоса чиқариб, нималарни тушунмаётганликларини, қайси масалалардадир ҳато, камчиликка йўл қўяётганликларини рўй – рост айтиб ўтиш зарур.

Этник ва миллатлараро зиддиятлар, коррупция ва жиноят юзасидан ҳам ана шундай кенг мулоқот ўтказиш керак бўлади.

Бугун биз, Президентимиз айтганидек, тез сурътлар билан ўзгариб бораётган, инсоният ҳозирга қадар бошидан кечирган даврлардан тубдан фарқ қиладиган, ўта шиддатли ва мураккаб замонда яшамоқдамиз. Глобаллашув жараёни ҳаётимизга тоборо тез ва чуқур кириб келмоқда. Ҳозирги пайтда у ҳаётимизнинг барча соҳаларига ғоят ўткир ва кенг қамровли таъсир ўтказмоқда.

Ҳар қандай ижтимоий ҳодисанинг ижобий ва салбий томони бўлгани сингари, глобаллашув ҳам ўз ижобий ва салбий томонларига эга.

Ижобий томони шунда кўринмоқдаки, давлатлар ва халқлар ўртасида интеграция ва ҳамкорлик алоқалари кучаймоқда, капитал, товарлар, ишчи кучи эркин харакат қилиши учун катта қулайликлар яратиб берилмоқда, кўплаб янги иш ўринлари ташкил этилмоқда, замонавий коммуникация ва ахборот технологиялари, илм - фан ютуқлари тезлик билан тарқалмоқда, қадриятлар умуминсоний негизда уйғунлашмоқда. Шу билан бирга цивилизациялараро мулоқот янгича сифат касб этмоқда, экологик офатлар пайтида ўзаро ёрдам кўрсатиш имкониятлари ортмоқда ва ҳ. к.

Глобаллашув мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир қуролига айланди. У ҳар хил сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига хизмат қилмоқда.

Ана шундай вазиятда миллий ғоя ва мафкурага бўлган эҳтиёж ниҳоятда ошади. Бундай шароитда ҳар бир одам ўз мустақил фикрига эга бўлиши, ўз мустаҳкам дунёқараши, мустаҳкам иродали бўлиши зарур. Акс ҳолда, турли маънавий таҳдидларга қаршилик кўрсата олмайди, уларнинг таъсирига берилиб, тўғри йўлдан адашиб, берк кўчага кириб кетиши осон бўлиб қолади.

Миллий ғоя ва мафкурага эҳтиёж нима сабабдан ошиши хусусида гуруҳ талабалари билан мулоқот қилиб кўриш керак. Ким нима деб ўйлайди, ким бу масалаларга қандай кўз билан қарайди. Нима қилиш, нималарга жиддий эътибор бера бориш зарур деб ҳисоблайди.

Машғулот охирида шу ҳақда, қисқа, лўнда, ёзма иш ёздириш, бизнингча, ёмон бўлмайди. Яхшиси, аноним ёзма бўлгани маъқул.

Кейинги машғулотда бу ишларни бир сидра таҳлил қилиб, зарур хулосалар чиқариш ва керакли тавсияларни бериш мақсадга мувофиқ бўлади.

Эсингизда бўлсин!

“Биз юртимизда янги ҳаёт асосларини барпо этар эканмиз, бир масалага алоҳида эътибор беришимиз лозим. Яъни, коммунистик мафкура ва унинг аҳлоқ нормаларидан воз кечилганидан сўнг жамиятда пайдо бўлган ғоявий бўшлиқдан фойдаланиб, четдан биз учун мутлақо ёт бўлган

маънавий ва аҳлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган “оммавий маданият” ёпирилиб кириб келиши мумкинлигини унутмаслик керак.

Табиийки, “оммавий маданият” деган ниқоб остида аҳлоқий бузуқлик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни қўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди.

Ҳозирги вақтда аҳлоқсизликни маданият деб билиш ва, аксинча, асл маънавий қадриятларни менсимасдан, эскилик сарқити деб қараш билан боғлиқ ҳолатлар бугунги тараққиётга, инсон ҳаёти, оила муқаддаслиги ва ёшлар тарбиясига катта ҳавф солмоқда ва кўпчилик бутун жаҳонда бамисоли бало-қазодек тарқалиб бораётган бундай хуружларга қарши курашиш нақадар муҳим эканини англаб олмоқда.” ***(Ислом Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т., “Маънавият”, 2008, 117-бет.)***

XXI аср жахонда глобал узгаришлар, инсоният тақдирида улкан янгиланишлар, жаҳон системасида халқлар, миллатлар, элатларнинг бир бирига нисбатан гоҳ салбий, гоҳ ижобий муносабатларининг ёрқин кўриниши орқали кириб келди. Бизга маълумки Ўзбекистон стратегик жиҳатдан қулай минтақада жойлашган. Бошқача қилиб айтганда мазкур минтақа Ғарб билан Шаркни бир-бири билан боғловчи кўприк вазифасини ўтайди. Марказий Осиёнинг энг йирик салоҳиятга эга бўлган Ўзбекистон ҳозирги кунда ўзининг жаҳоний тараққиёт сари дадил илдамлаётган, буюк бунёдкорлик ишлари амалга оширилаётган сиёсий, иқтисодий ва маданий жиҳатдан ривожланиб, жаҳон ҳамжамиятида ўзининг ҳақли ўрнига эга бўлиб бораётган мамлакат сифатида дунёда ўз мавқеига эга бўлиб бормоқда. . Мана шу жиҳатлари билан ўз мустакил давлатчилигига эга бўлган мамлакатимиз ҳозирги кунда халқаро миқёсда ўзининг муносиб ҳамкор ва шерикларига эга бўлиб, геосиёсий маконда тенглар ичра тенг муносабатларга киришмокда.

Жаҳонда геосиёсий жараёнларда ўзини кўрсатмокчи бўлган мамлакатлар энди ривожланиб келаётган мамлакатларга ўз мафкурасини, ўз сиёсатини киргизишга, кези келганда бу йўлда зўравонлик нуқтаи назарларини хам намоён қилишлари мумкин. Яқин ўтган кунларимизда биз ана шунга ўхшаш жараёнларни гувоҳи бўлдик. Лекин мамлакатимиз Президенти халқаро сиёсатда қатъийлик, узоқни кўра олиш қобилиятларини намоён қилиб, ўзимизнинг танлаган йўлимиздан адашмасдан собиткадамлик билан боришимиз лозимлигини исботлаб берди.

Мамлакатимиз географик нуқтаи назардан халқаро терроризм ва диний экстремизм хавфи мавжуд минтақада жойлашган. Ана шу нуқтаи назардан олиб қараганда минтақада барқарорликни сақлаш, терроризм ва экстремизмга қарши биргаликда курашиш мақсадида стратегик ҳамкорлар бизнинг мамлакатимиз учун зарурлиги равшан бўлиб колди. Ташқи омилларнинг мамлакатимиз фуқароларининг ҳаётига, аҳолининг сиёсий

онг ва маданиятига таъсир кўрсатиши, улардан бу таъсирларга ўз вақтида жавоб қайтариш ва қатъий фаолликни талаб қилади. Президентимиз И.А.Каримов жамият хавфсизлиги ва барқарорлигини таъминлаш ишларини мураккаб жараён эканлигини таъкидлайди: "Табиийки, буларнинг хаммаси бизни ташвишлантирмасдан қўймайди. Ўз навбатида биз ҳам давлатимизнинг мудофаа салоҳиятини мустаҳкамлаш ва ҳар қандай таҳдид балосидан сақланиш учун зарур ҳимоя чораларини кўришга мажбур бўламиз. Сир эмаски, бугунги кунда хавфсизликни таъминлаш, хатарларнинг олдини олиш қанчалар мураккаб, нозик ва қалтис масала. Буни албатта, билган билади, билмаган билмайди"[1].

Узбекистон Республикасидаги ижтимоий-сиёсий вазиятнинг барқарорлигини кўролмасдан, баъзи жорижий давлатлар, шунингдек, экстремистик ташкилотлар гаразли кўз билан қараб, тажовуз объекти қилишга ҳаракат қилмокдалар. Шу сабабдан Республикадаги вазиятни содда халқни авраш ва чалғитиш орқали диний кайфиятдаги мажароларни сунъий равишда вужудга келтириш, сепаратистик мазмундаги ғояларни тарқатиш ҳамда юртимизда истиқомат қилувчи турли миллат ва элат вакиллари ўртасидаги дўстликка раҳна солиш йўли билан мамлакатмиздаги вазиятни беқарорлаштиришга Ўзбекистон Республикаси миллий хавфсизлигига таҳдид солувчи потенциал ва реал манбалардан бири эканлигини ҳисобга олиш муҳимдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов ўзининг "Ўзбекистон XX1 аср бўсағасида: хавфсизликка тақдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари" асарида мустақил мамлакатимизнинг тинчлиги хавфсизлиги ва барқарорлигига хар томонлама хавф солиб турган таҳдидларни кўрсатиб ўтар экан, "хавфсизликни қандай сақлаб қолиш лозим? Баркарорликни қандай таъминлаш даркор? Тараққиёт учун собитқадам ривожланишга нималар ҳисобига эришиш мумкин?" деган долзарб саволларни қўяди. Ана шу саволларни хавола килар экан, мамлакатимиз Президенти халқимиз томонидан қўлга киритилган улкан оламшумул бунёдкорлик ва яратувчилик ишлари, ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар, унинг ҳар томонлама истиқболи ва тараққиётининг замирида барқарорликнинг ўрни беқиёс эканлигини таъкидлайди. Ана шу барқарорликни таъминлаб бориш эса мамлакатимизда яшаётган фуқароларнинг доимо огоҳликка, ҳушёрликка чақиради. "Шунинг учун хам "Огоҳ бўлинг одамлар!" – деган даъват ҳамиша бонг ургандек янграб туриши керак. Фахрланиш мумкин ва лозим бўлган бебаҳо қадриятлар – ўз мустақиллигимизни, тинчлигимизни, жамиятда миллатлар ва фуқаролар ўртасида тотувликни асранг. Ўз эркимизни қандай тасарруф этиш, уни бугунги мураккаб ва баъзан шафкатсиз дунёдаги ҳаддан зиёд хавф-хатарлардан сақлаш ҳар биримизга боғлиқдир"[1], деб таъкидланади ушбу асарда.

Ушбу фикрлардан мамлакатимизда яшаётган миллати, дини, ирқи, ижтимоий келиб чикишидан қатъий назар хар бир фуқаро шу юрт, шу

[1] И.А.Каримов. Биз келажагимизни уз кулимиз билан курамиз. 7 т. "узбекистон" 1999 й. 85, 101 – б.б.

[1] И.А.Каримов. Узбекистон XX1 аср бусагасида. Хавфсизликка тахдид, баркарорлик шартлари ва тараккиёт кафолатлари. Тошкент 1997 й. 10 б.

ватанни кўз корачиғидек асраш, уни ҳар қандай ёвуз мафкуравий хуружлардан ҳимоя қилиш, унга ситқидилдан хизмат қилиш лозимлиги, ўзида ана шу таҳдидларга қарши улкан иммунитет шакллантириши лозимлиги келиб чикади. Ўз юртининг осойишталиги, тинчлик ва хотиржамлиги ва фаравонлигини хамма нарсадан афзал деб билиш, шу йўлдаги курашни уз фаолиятини узвий таркибий қисми деб хисоблаш халқимизнинг олий мақсади бўлиши лозим. Бу мақсадларни аҳолида ватан яхлитлигини уюшган ҳолда, ўзида муштарак мақсад ва муддаоларни ва кўникмаларни шакллантирган ҳолда таъминлаш лозимдир. Инсон қалби, унинг онггида ёвузлик одатлари ва эзгулик фазилатлари бирдек мужассам бўлади. Ана шу нуқтаи назардан инсонларда эзгулик фазилатларини доимий равишда намоён қилишларига тарғибот ва ташвикот воситалари билан эришиш, уни ватан тараққиёти ва истиқболи учун хизмат килдиришимиз лозим бўлади.

Президентимиз ўз асарида “Афтидан, бугунги кунда хавфсизлик ва барқарорлик йўлида пайдо бўлаётган таҳдидларга тегишли муносабатда бўла олишнинг узигина етарли эмас. Мавжуд хавф-хатарларни табиатини тўғри тушуниб етишимиз керак”[1], дея таъкидлайди. Бизнинг бу йўлдаги асосий вазифамиз халқимизнинг онггида халқаро терроризм ва экстремизмнинг моҳиятини, унинг зарарли иллатларини, хавф-хатарларни доимий равишда мавжудлигини, “ўзингга эхтиёт бўл, қўшнингни ўғри тутма” қабилида иш юритиш лозимлигини доимий равишда сингдириб боришимиз лозимдир. Бу жараёнларда биз аҳолига ислом ва жаҳон динларининг моҳияти, уларни факат эзгулик қуроли эканлиги, жоҳиллик кўринишлари эса, фақатгина маърифатсиз инсонларга хос эканлигини тушунтириб боришимиз лозим бўлади.

Ислом юз йиллар давомида инсонларга маърифат нурини, яхшилик ва эзгулик , гояларини, бағрикенглик ва ватанпарварлик руҳини сингдириб келаётган, муқаддас дин ҳисобланади. . Ислом динининг муқаддас манбалари “Қуръон” ва ҳадисларда инсонлар, халқлар ва давлатлар ўртасида факат тинчлик ва биродарлик, барқарорлик ва осойишталикни таъминлашга хизмат қилиб келган маърифий каломлар жуда кўпдир. “Ассалому алайкум” сўзи ҳам “Сизга тинчлик тилайман” деган буюк чақириқдир. Ана шу калом халқимиз қон-қонига сингиб, улар орасида улуғ кадриятга айланган. Қуръони Каримнинг Бақара сурасида кишиларга хавфу хатар каби нарсалар билан имтихон килиб турилиши, бу жараённи енгиб ўта олиш талаблари тўғрисида айтилади. (115-оят) Шунингдек, ушбу муқаддас китобда бировларнинг қонини нохақдан тўкиш гуноҳи азим, дейилгандир.

Ушбу қадриятларни доимий равишда асраш, унга амал қилиш кўникмалари ҳар бир фуқарода мужассамлашиши эса, аҳоли ўртасида диний экстремизм иллатларини бўлишига йўл қўймайди. Зеро шу ўринда мамлакатимиз Президенти И.Каримовнинг қуйидаги айтган сўзларини келтириб ўтиш жоиздир: “Юртимизда бугунги бунёдкорлик ишларимизда

---

[1] И.А.Каримов. Узбекистон XX1 аср бусагасида. Хавфсизликка тахдид, баркарорлик шартлари ва тараккиёт кафолатлари. Тошкент 1997 й. 11 б.

фаол катнашаётган, давлатимиз сиёсатини қуллаб-қувватлаётган, ҳар ибодатида Ватанимиз тинчлиги, халқимиз омонлигини Яратгандан илтижо қилиб яшайдиган миллионлаб соф ниятли мусулмонлар бор. Уларнинг соф диний эҳтиёжларини бундан буён ҳам эмин-эркин адо этишлари учун ҳеч қандай монелик қилмайди. Мен бунга асло йўл қўймайман”[2].

Инсон қалби ва онггини забт этишдек қудратли кучни енга олиш, унга қарши иммунитетни шакллантириш мамлакатда яшаётган, уни онгли аъзосиман деган фуқаронинг муқаддас бурчидир. Бу кучни енга олиш учун мустаҳкам ирода, бурч ва масъулият талаб этилади. Инсонларда ушбу хислатларни шакллантириш ва бу йўлда тарбия ва кўникмаларни шакллантириш маънавий етук жамият такомилининг узвий ва бардавом жараёни ҳисобланади. Ҳар бир фуқаро миллий истиқлол ғоясининг асосий тамойиллари, мамлакатимизда бўлаётган ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар моҳиятини, қонунчилик ва суд-ҳуқуқ соҳасидаги янгиликларни доимий равишда теран равишда англаши лозим бўлади.

Мамлакатимиз фуқаролари жамият барқарорлигини таъминлаш ишига ўзларининг юксак инсоний бурчи сифатида ёндашиб, турли хил сиёсий тартибсизликларни қоралайди. Сиёсатшунос Левитиннинг фикрига кўра, “Узбекистон тажрибасида шу нарса борган сари яққолрок кўриняптики, ўтиш даврида “фуқаролик маданияти”да мавжуд хокимиятга мухолифатлик “жазаваси”, бузғунчилик ва бебошлик эмас, балки раҳбариятга ишонч, бўйсуниш қобилияти, ўзини тута билиш, куюшкондан чиқиб кетмаслик каби хусусиятлар устивор бўлмоги лозим.”[1]

Диний ақидапараслик ҳаракатларига қарши курашни нафакат ҳуқуқни муҳохафа қилувчи, мудофаа ва қуроли кучлар, жамоатчилик ва бошқа тегишли ташкилотларнинг ҳам вазифаси ҳисобланади, бу аҳолининг, хусусан ёшларнинг саъй-ҳаракатлари билан боғлик жараёндир. Ўз-ўзидан аёнки, энди кишилар фаол бўлишлари, ҳаётни онгли қабул қилишлари, жамиятдаги ўрнини аниқ белгилаб олишлари, шу тариқа мамлакат равнақи, хаёт ривожига баҳоли қудрат ҳисса қўшишга интилишлари лозимдир. Оломон билан халқнинг шу жиҳатдан фарқлаш мумкин. Оломон бўлиб, кўр-кўрона, онгсиз равишда ҳаракат қилиш, мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётига путур етказади, фуқаролик жамияти қурилишига халақит беради. Халқ эса, ўз фаолиятини онгли равишда бошқара олади, жамият тараққиёти жараёнларида қатнашади.

---

[2] И.Каримов. Оллох калбимизда, юрагимизда. Т., “Узбекистон” 1999 й. 13 б.
[1] Л.Левитин, Д.Карлайл. И.Каримов – янги Ўзбекистон Президенти. Т., “Ўзбекистон” 1996 й. 69 б.

хоҳ миллат ёки жамият бўлсин, гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона кўринишдаги мафкуравий тазйиқларга бардош бериш амримаҳолдир.

Бундай мафкуравий иммунитет тизимини шакллантиришда мафкуравий профилактиканинг ўрни катта. Зеро, у ўз моҳиятига кўра, ёт ғояларнинг кириб келишининг олдини олиш ва уларни йўқотишга қаратилган чора - тадбирлар мажмуини ўз ичига олади. Демак, мафкуравий профилактика хилма-хил шаклларда ижтимоий институтлар томонидан амалга ошириладиган ғоявий- тарбиявий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий ишлар мажмуини, бир сўз билан айтганда, бу соҳада тўғри ташкил этилган таълим-тарбия тизимини қамраб олади.

«Миллат бор экан, миллий давлат бор экан, унинг мустақиллиги ва эркинлигига, анъана ва урф-одатларига таҳдид соладиган, уни ўз таъсирига олиш, унинг устидан ҳукмронлик қилиш, унинг бойликларидан ўз манфаати йўлида фойдаланишга қаратилган интилиш ва ҳаракатлар домий хавф сифатида сақланиб қолиши муқаррар»,- деб ёзади Президентимиз. Шундай экан, вояга етаётган ҳар бир фарзандимизни маънавий баркамол, иродаси бақувват, иймони бутун, бир сўз билан айтганда, кучли мафкуравий иммунитетга эга шахс сифатида тарбиялаш озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этишнинг асосий шартларидан бири бўлиб қолаверади.

Бугун «икки іутбли мафкура» ґртасидаги курашга барҳам берилган бґлсада, аммо дунёда мафкуравий курашлар тґхтаб іолгани йґі. Аксинча, жаҳон майдонларини мафкуравий бґлиб олишга уринишлар турли йґллар билан содир бґлмоіда. Масалан, Ўзбекистон мустаіилликни іґлга киритганидан кейин мафкура соҳасида ҳаёт осонликча кечмади. Миллий истиілол Іоясига зид бґлган ёт ва бегона Іоялар кириб келишга ва ёшларимиз онгини эгаллашга, уларни мамлакатимизда белгиланган улуІ маісадларни амалга оширишга іарама-іарши іґйишга уринишлар бґлганлигининг гувоҳимиз. Бундай ҳаракатларнинг тарафдорлари ґзларини «дґст», «миллатдош», «ватандош», «диндош» этиб кґрсатиш ниіоби билан ўз ғояларини амалга оширишга уриндилар. Натижада, ҳаііііий іадриятларимизга зид бґлган турли хил оіимлар аҳоли, айниқса ёшлар онгини эгаллашга ҳаракат іилди.

Жаҳон геосиёсатида халіларни маънавий-мафкуравий жиҳатдан тобе этишга интилиш ва бугунги кунда дунёни шундай асосда бґлиб олишга уринишлар давом этмоіда. Бунинг учун улар ҳозирги замон оммавий ахборот воситалари, уларнинг ютуіларидан, ҳамда турли хил марказлар, айни пайтда ґзаро ҳамкорликка йґналтирилган ижтимоий, маданий, іітисодий воситалардан фойдаланиш оріали дунёнинг турли ҳудудларида

ўзларига мос мафкуравий муҳитни шакллантириш маісадларини ҳам кґзламоідалар.

Ана шундай шароитда миллий истиілол Іоясини чуіур эгаллаш оріалигина бундай мафкуравий майдонларда олиб борилаётган курашлар моҳиятини тґІри тушуниш ва олдини олиш мумкин. Мафкуравий жараёнлар фикр ва Іоялар тизими сифатида инсон онгига йґналтирилганлиги, ґзига хос маісадлари борлиги билан характерланади. Улар кўплаб одамлар қалби ва онгини эгаллаб олиш оріали ґзига хос таъсир кґрсатиш майдонини яратади. Бу майдон ичида турли халілар, инсонлар фаолияти мужассамлашади.

Маърифий ривожланиш ва дунё халілари ривожи шуни таіозо этадики, геосиёсат ҳам маълум бир маісадларни кґзлар экан, у фаіат инсоният орзу іилиб келган тинчлик ва баріарорликка, мамлакатлар ва халілар равнаіига, эркин ва фаровон ҳаёт іуриш Іоясига мос бґлиши керак. У Ватан равнаіи, Юрт тинчлиги, Халі фаровонлиги, ижтимоий ҳамкорлик, миллатлараро тотувлик ва диний баІрикенглик Іояларини ґзида мужассам этиб, ҳозирги геосиёсий маісадларнинг бош мезонига айланиб бориши лозим. У носоІлом мафкура ва Іояларни бошіа халілар онгига, іалбига сингдириб, мафкуравий жиҳатдан дунёни бґлиб олишга эмас, ґзаро манфаатли ҳамкорликка, дунёвий муаммоларни ґзаро ҳамжиҳатлик билан ҳал этишга хизмат іилиши керак. Шу маънода, геосиёсатга янгича ёндошув XXI асрда янгича маъно ва аҳамият касб этади ва дунё тараііиётига хизмат іилади.

XX асрнинг охирида дунёда жаҳоншумул воіеалар рґй берди. Унинг сиёсий харитаси, жумладан, Марказий Осиёнинг манзараси тубдан ґзгариб кетди. Собиі ССРнинг парчаланиши, унинг ҳукмрон мафкурасининг барбод бґлиши ва Марказий Осиёдаги республикаларнинг ґз мустаіиллигини іґлга киритиши минтаіамизда нафаіат ижтимоий-сиёсий жиҳатдан, балки янги мафкуравий вазиятни ҳам вужудга келтиради. Ушбу вазиятнинг моҳияти іуйидагилардан иборат:

Биринчидан, собиі шґролар ҳукмронлиги шароитида коммунистик мафкура, минтаіа халілари азалдан іон-іардош бґлишларига іарамасдан, уларни зґрма-зґраки «бирлаштириб» турган эди. У минтаіа халілари онгига зґравонлик билан «СССР – ягона Ватан» ва совет халіи - янги тарихий «бирлик» – деган тушунчаларни сингдиришга зґр бериб уринар эди. Минтаіа халілари бундан іанчалик норози бґлмасин, ґзларининг тарихий ва маънавий яіинлигига интилмасин, аммо бу интилишларга нисбатан мафкуравий тазйиі бениҳоя кучли эди.

Минтаіадаги собиі иттифоідош республикалар ґзларининг мустаіиллигини іґлга киритиши билан бу мафкура барбод бґлди. Уларнинг ҳар бири олдида ґзларининг ички ҳаёти ва истиілолини мустаҳкамлаш, баріарорликни таъминлаш ва ґзлари учун маібул бўлган тараііиёт йґлини белгилаб олишдек жуда мураккаб вазифалар юзага келди. Бу жараённинг минтаіа мамлакатларининг ґзаро муносабатларини уйІунлаштириб туришга хизмат іиладиган маънавий-мафкуравий омиллар шаклланишига таъсир ґтказиши табиийдир.

Иккинчидан, минтаіадаги мамлакатлар ґз мустаіиллигини іґлга киритган бґлишига іарамасдан, 1991 йилгача собиі марказ ҳали ґз ҳукмронлигини іайтадан тиклашга мойил эди. Шунинг учун ҳам у минтаіа мамлакатларини

бир-бирига іарама-іарши іґйиш, миллатлараро зиддиятларни келтириб чиіариш каби сиёсатни давом эттирди. Бу ґз навбатида, ґша даврда, маълум даражада, минтаіа халіларининг ґзаро муносабатларига ҳам муайян таъсир кґрсатди.

Учинчидан, мустаіилликни іґлга киритган минтаіамиз мамлакатларини ґз таъсир доирасига ґтказиш учун яна бошіа бир іатор мамлакатлар ҳам ҳаракатни бошлаб юбордилар. Уларнинг кґпчилиги ташіаридан беІараз ёрдам кґрсатаётгандай бґлиб кґринсаларда, аслида ҳар бир кґрсатаётган «ёрдамлари» эвазига минтаіада ґз мавіеини мустаҳкамлашга ҳаракат іилдилар. Аслида бундай ҳаракатларнинг бґлиши табиий ҳолдек кґринади,

Аммо, уларда ҳам минтаіа давлатлари ва халіларини бир-бирига іарама-іарши іґйишга интилишлар йґі эмас. Демак, ана шу интилишлар ҳам минтаіа мамлакатларининг мустаіиллик шароитида юзага келган муаммоларни ґзаро якдиллик билан ҳал іилишга хизмат іиладиган умумий омилнинг юзага келишига ґзининг таъсирини ґтказди.

Тґртинчидан, минтаіада юзага келган муаммоларни ҳал іилишга хизмат іилувчи янги маънавий-мафкуравий муҳитни шакллантириш эҳтиёжи ҳам ошиб борди. Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов таъкидлагани каби: «СССР парчаланиб кетгандан кейин бизнинг иродамиз ёки интилишимизга боІлиі бґлмаган ҳолда Ўзбекистон амалда фронт яіинидаги давлатга айланиб іолди. Унинг ташіи чегараларида – АфІонистон ва Тожикистонда сґнги йилларда юз минглаб инсонлар ҳаётига зомин бґлган иккита танглик ґчоІи аланга олиб турибди4.

АфІонистонда уруш алангаси ўчмагани фаіат бизнинг мамлакатимиз учунгина эмас, балки бутун минтаіадаги барча мамлакатлар учун ҳам катта хавф-хатарни вужудга келтирди.

Бешинчидан, Ўзбекистон ґзининг іитисодий салоҳияти, хом-ашё ресурсларга бойлиги, ишчи кучи ва демократик имкониятлари, кґп жиҳатдан геополитик жойлашувига кґра ҳам, минтаіада етакчи ґринда турганлиги билан ажралиб туради. Бинобарин Ўзбекистонга нисбатан бґладиган ҳар іандай хавф-хатар, албатта, бутун минтаіага таъсир іилади. Шу маънода ҳам турли сиёсий кучлар ва ҳаракатлар АфІонистондаги уруш оловини кучайтириш ва минтаіадаги вазиятни мураккаблаштириш ҳамда минтаіа давлатларини унга жалб іилишнинг турли йґлларини ва услубларини ишга солмоіда.

Аслида бу уринишларга минтаіа мамлакатлари ва халілари ґртасида мавжуд бґлган азалий дґстликка путур етказишга іаратилган мафкуравий ҳаракатлар деб баҳо бериши мумкин.

Инсоният цивилизациясининг ривожланиш тарихи, айниіса, ҳар жиҳатдан бир-бирига боІлиі бґлиб іолган ҳозирги дунё воіелиги шундан далолат бериб турибдики, алоҳида олинган бир давлатдаги ҳеч бир можаро узоі ваіт давомида миллий чегаралар доирасида іолиб кетмайди. Бир іанча сабабларга кґра бундай можаро назорат іилиб бґлмайдиган даражада ёйилиб кетиши муіаррар. Бу эса эртами-кечми іґшни давлатлар олдига барча салбий оіибатлари билан бирга іатор муаммоларни кґндаланг қилиб іўяди. Ґатто

4 Ислом Каримов ¤збекистон XX1 аср бґсаІасида: хавфсизликка таµдид, баріарорлик шартлари ва тараііиёт кафолатлари. - Т., 1997, 20-21-бетлар.

минтаіадаги вазиятни беіарорлаштириш даражасига бориб етади. Шу нуітаи назардан іараганда, можаронинг яширин ва ошкора тарзда байналмилаллашуви тангликни чуіурлаштиради. Чунки турли мақсадларни кўзлайдиган ва танглик мавжуд бўлган ҳудудда ґз манфаатларини таъминлашга интиладиган ташіи кучлар ҳамма ваіт шай туради5.

Марказий Осиё мамлакатлари ґз мустаіиллигини іґлга киритиб, тараіиёт сари іадам ташлаётган ҳозирги шароитда ҳам жаҳондаги маълум бир сиёсий кучлар, мафкуравий полигонлар улкан иітисодий салоҳият ва іулай геополитик мавіега эга бґлга бу минтаіани ґз манфаатлари доирасига тортиш ҳаракатларидан тґхтагани йґі. Улар ґз маісадларига эришиш учун таъсир ва босим ґтказишнинг барча шаклларини іґлламоідалар. Жумладан, Марказий Осиё мамлакатларининг ґзаро иітисодий интеграциялашув жараёнига тґсіинлик іилиш, уларда ґзаро бир-бирларидан норозилик кайфиятини ґйІотиш каби мафкуравий таъсир ґтказиш ҳолатлари содир бґлаётганлигини таъкидлаш мумкин.

Бу маісадда минтаіада тарихан шаклланган ижтимоий-иітисодий, маданий, маърифий алоіаларни издан чиіариш, дґст ва биродар давлатлар, халілар ва миллатлар ґртасига низо солиш, кескинлик ґчоіларини келтириб чиіариш учун турли Іоявий, диний ва мафкуравий воситалар ишга солинмоіда. Айниіса, Марказий Осиё халіларининг дунёіараши ва маънавиятида ислом динининг мустаҳкам ґрин эгаллаганидан фойдаланиб, уларга исломий «сабоі» бериш, исломни іайта тиклаш байроІи остида минтаіада диний экстремизм ва фундаментализмни кенг таріатиш борасида олиб борилаётган іґпорувчилик ҳаракатлари кучайди.

Маълумки, «фундаментализм», «экстремизм», терроризм», каби тушунчалар жамиятда іабул іилинган іонун-іоидаларга мос келмайдиган ва уларга зид бґлган Іоялар ҳамда улар асосидаги ҳаракатларни ифодалайди. Јандайдир бир йґналишни бузиб таліин этган ҳолда сиёсий маісад іґювчи ҳаракат экстремизмга олиб келади. Экстремизм іандай номланган ёки іандай кґринишга эга бґлмасин, унинг асосий маісади жангари гуруҳларни шакллантириш оріали ҳокимият тепасига келишдан иборат. Худди шундай «фундаментализм», «терроризм» каби сґзлар ҳам том маънода ҳокимият ёки бирор бир Іаразли маісадлар учун курашувчи ижтимоий-сиёсий гуруҳ ва оіимларга тегишлидир.

Масалан, «фундаментализм» атамаси аслида, христиан дини билан боІлиі ҳолда шаклланган. Унинг биринчи бор расмий іґлланиши 1908 йили АЈШнинг Калифорния штати протестантлари тузган «Христиан динининг фундаментал тушунчалари конференцияси»га (The Conference on Cristian Fundamentalis) тегишли бґлиб, іуйидагича асосий 5 аіидани ифодалайди:

- иисуснинг бокира аёлдан дунёга келгани;
- унинг инсоният гуноҳларини оілаш учун іурбон бґлгани;
- жисман іайта тирилиши;
- ер юзига жисмонан иккинчи бор келиши;
- китобнинг муіаддаслиги ва уни дастлабки соф ҳолига іайтариш.

---

5 Ислом Каримов ¤збекистон ХХ1 аср бґсаІасида: хавфсизликка таҳдид, баріарорлик шартлари ва тараііиёт кафолатлари. - Т., 1997, 23-24-бетлар.

Диний экстремизм ўзининг икки хусусияти билан ажралиб туради:

- уларнинг аіидаларига кґра, гґё барча ҳозирги замон мусулмон жамоалари исломий тусларини йґіотганлар ва жоҳилия (исломдан аввалги) асри жамиятларига айланганлар. Бундай ёндашув ҳукумат ва унинг олиб бораётган сиёсатини таніид іилишга «асос» бґлиб хизмат іилади;
- улар гўё фаіат «ҳаіиіий» мусулмонлар, яъни уларнинг ґзлари ҳокимиятга келгач барпо бґлажак «исломий тартибни» ґрнатиш учун кескин ва агрессив ҳаракат іилиш зарур деб ҳисоблайдилар.

Аслида «фундаментализм» ва «экстремизм» Іояларининг Марказий Осиёга кириб келишидан кґзланган маісад - диннинг іадриятларини іайтадан тиклаш эмас, балки ана шу Іоялардан восита сифатида фойдаланиш оріали минтаіада беіарорликни, диний ва миллатлараро низоларни вужудга келтириш, охир-оіибат эса ҳокимиятни іґлга киритишдир. Бу уринишларда тузатиб бґлмас фожиаларга олиб келиши мумкин бґлган, тарих саҳифасида қолиб кетган халифаликни тиклаш Іоясига ҳам зґр берилмоіда. Ана шу йґлда ислом фундаментализми вакиллари, ҳатто диний эътиіод даражасида, инсон іалби маънавий бойлигининг ажралмас іисми бґлган миллий ґзига хосликни «іурбон» іилиш Іоясидан ҳам тоймаяптилар.

Айнан ана шу хатти ҳаракатлар бугунги кунда ґз обрґсидан бутунлай маҳрум бґлган марксизм-ленинизм таълимотини эслатиб туради. Масалан, Россияда марксистларнинг энг жангари оіими-большевиклар, миллати ва иріидан іатъий назар, дунёда яшаётган барча халіларни бирлаштириш Іояларини илгари суриб, террор йґли билан ҳокимиятни іґлга киритган эдилар. Уларнинг асосий фожеаларидан бири ҳам миллий омилнинг ва тадрижийликнинг аҳамиятини тан олмаганларида эди. Шунинг учун ҳам улар тарихда зґравон экстремистик Іоялар соҳиби сифатида ном іолдирдилар.

Бугун диний экстремизм ва фундаментализм томонидан Марказий Осиёда олиб борилаётган іґпорувчилик ва террористик ҳаракатлар ҳам ана шундай маісад, йґл ва услубларга таянмоқда.

Диний экстремизм ва фундаментализмининг минтаіамиз, ҳусусан мамлакатимиз тараііиётига хавф туІдираётганлигини Президентимиз теран англаб, бу іандай даҳшатли оіибатларга олиб келиши мумкинлигидан ҳаммамизни огоҳ іилган эди. Тошкентда февраль фожеалари содир этилмасдан икки йил олдин Президент И.А. Каримов ґзининг «Ўзбекистон XX1 аср бґсаІасида: хавфсизликка таҳдид, баріарорлик шартлари ва тараііиёт кафолатлари» номли фундаментал асарида шундай ёзган эди: «Кґплаб сиёсатчилар, олимлар, журналистлар XX аср охирида юз берган «Ислом уйІониш», «іайта исломланиш», «ислом феномени» ва бошіа турли-туман номлар билан аталган ҳодисанинг сабабларини тушунтириб беришга ҳаракат іилдилар. Бу тушунчалар ҳаіида мунозарага киришмаган ҳолда, эътиборни жаҳон ҳамжамияти ҳаётида ислом іадриятларини тиклаш байроІи остида рґй бераётган ҳодисалар Іоят хилма-хил, кґп іиррали, баъзан зиддиятли ва ҳатто іарама-іарши іутбли эканлигига іаратмоічиман. Шу билан бирга аниі-равшанки, жаҳон жамоатчилиги бу жараёнларга жуда катта іизиіиш билан іарабгина іолмаяпти. Унинг диний экстремизм ва

фундаменталиизм каби кескин ҳодисалар муносабати билан безовталанаётганлиги баъзан эса, ҳатто хавфсираётгани ҳам кґзга ташланмоіда. Афсуски, ҳозирги замон шароитида ана шу ґта кескин кґринишлар жиддий можароларни, зиддиятларни келтириб чиіариши, баріарорлик ва хавфсизликка таҳдид солиши мумкинлигини инсониятни чґчитяпти. Шундан дарак берувчи фикрлар анча-мунча тґпланиб іолган. Ўзбекистоннинг мустаіиллигини мустаҳкамлаш, унинг хавфсизлигини таъминлаш зарурлиги нуітаи назардан іараганда, бу ҳодисалар бизда ҳам жиддий ташвиш туIдирмоіда»6. Бу фикр ҳаіиіат бґлиб чиіди. Экстремистлар 1999 йилнинг 16 февралида ґзларининг іора ниятларига эришиш маісадида Тошкентда іґпорувчиликни амалга оширдилар. Бу іґпорувчилик ҳаракатлари оріасида катта кучлар борлиги аён. Уларнинг маісади, – Президентимиз таъкидлаганидек, – халіимизнинг тинчлигини бузиш, іґріитиш, юрагига ваҳима солиш, юритаётган сиёсатимизга ишончни сґндириш, амалга ошираётган улкан ишларга зарба беришдан иборат.

Хґш, нима учун бу фожеалар Ўзбекистонда содир этилди, унинг Марказий Осиёдаги бошіа давлатларга таъсири бґлиши мумкинмиди? Унинг Тошкентда содир этилишига асосий сабаб шуки, юртимизда олиб борилаётган сиёсатнинг ютуілари жаҳон жамоатчилиги томонидан эътироф этилмоіда. Нисбатан іисіа давр ичида Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий жиҳатдан баріарор, умуминсоний іадриятлар устувор бґлган, маънавий меросни ва диний іадриятларни тиклаб, инсон ҳуіуіларини устувор соҳа даражасига кґтара олган мамлакатдир. Халіининг Президентга, давлатга ишончи ниҳоятда мустаҳкам бґлган Ўзбекистон Марказий Осиёда баріарорликни таъминлаш ва минтаіа давлатларининг ґзаро интеграциялашуви жараёнида етакчилик іилмоіда. Худди мана шу ґта катта аҳамиятга эга бґлган омиллар, асосланган истиіболдаги ютуілар халіимиз ва малакатимиз тараііиётининг душманларини ваҳимага солмоіда.

Агар Ўзбекистонда душманларимиз мґлжаллаган маісадлар амалга ошса, бу нафаіат бизда, балки бутун минтаіа давлатларида ҳам жуда катта сиёсий ґзгаришларнинг содир бґлишига сабаб бґлиши, минтаіавий интеграция жараёнларига ґзининг улкан салбий таъсирини ґтказиши мумкин эди. Террористларнинг амалга оширган іґпорувчилик ҳаракатлари кґзлаган маісадига етмади ва етолмайди ҳам.

Ўзларини ислом динининг «ҳимоячилари» деб кґрсатишга уринаётган террористларнинг асл нияти чинакам исломий іадриятларни тиклаш эмас, балки ҳокимиятни іґлга киритиш, Марказий Осиёдаги мамлакатларни ґзлари танлаган йґлдан іайтариш ва бутун минтаіада ґз ҳукмронлигини ґрнатиш эди. Аслида, мустаіиллик йилларида мамлакатимизда ҳаіиіий исломий іадриятларимиз тикланди ва бу йґналишда изчиллик билан катта ишлар амалга оширилмоіда. Динимизнинг халіимиз маънавиятининг ажралмас іисмига айланганлиги Президентимизнинг іуйидаги фикрларида ґз аксини топган: «Биз ґз миллатимизни мана шу муіаддас диндан айри ҳолда асло тасаввур іилолмаймиз. Диний іадриятлар ҳаётимизга шу іадар сингиб кетганки, уларсиз биз ґзлигимизни йґіотамиз.

6 Ислом Каримов. ¤збекистон XXI аср б´са²асида: хавфсизликка таµдид, бар³арорлик шартлари ва тара³³иёт кафолатлари. 34-бет.

Халімизнинг минг йиллик тарихини, бугунги маънавий ҳаётини, дину диёнатимизни мухтасар ифодалаб айтиш мумкинки, Оллоҳ бизнинг іалбимизда, юрагимизда»7.

Умуман Марказий Осиё халілари мустаҳкам дґстлигининг аҳамиятини алоҳида таъкидлаш лозим. Чунки, минтаіа туб халіларининг маънавий илдизлари бир, руҳи, турмуш тарзи яіин, улар ана шу бой манбадан бирдек баҳра оладилар. Шу маънода ҳам улар бирлигини мустахкамлаш умумминтаіавий маънавий юксалишимизга ґзининг ижобий таъсирини ґтказиб тураверади. Бу жараёнга іарши іаратилган ҳар іандай мафкуравий таъсир ёки террористик ҳаракатлар умумминтаіавий іаршиликка учрайди ва барбод бґлади.

Марказий Осиё минтаісидаги мафкуравий жараёнлар тизимида АфІонистонда давом этаётган фуіаролар уруши ҳам алоҳида ґрин эгаллаб турибди. *Йигирма йилдан буён давом этиб келаётган ҳарбий можаролар оіибатида умуминсоний цивилизациядан узилиб іолган АфІонистон ҳудуди халіаро террорчилик ва диний экстремизм, іурол-яроІ ва гиёҳванд моддаларнинг ноіонуний савдоси ґчоІи бґлиб іолди. Бу эса турли зарарли Іояларнинг террорчилик, таҳдид ва таҳлика йґли билан бутун минтаіага ёйилиш хавфини туІдирмоіда.* Шунинг учун ҳам Президентимиз бу хавфнинг олдини олиш зарурлигига жаҳон ҳамжамиятининг эътиборини іаратмоіда.

2000 йилнинг сентябрь ойида ҳам БМТ Бош Ассамблеяси «Минг йиллик саммити»да Президентимиз минтаіамиз хавфсизлигини таъминлаш билан боІлиі бґлган халіаро терроризм ва наркобизнесга іарши фаол курашиш, Марказий Осиё минтаіасидаги баріарорлик ва хавфсизликни таъминлаш ва жаҳон хавфсизлик тизимини такомиллаштириш муаммоларига эътибор іаратди, бу масалаларни ґта мураккаб тус олаётганлигини асослаб берди. Мустаіил тараііиёт, эркин ва фаровон ҳаётга бґлган ишонч - эътиіодни мустаҳкамлаш йґлида хавф-хатарларнинг олдини олиш учун муттасил огоҳ бґлиб яшаш, биргаликда кураш олиб бориш минтаіа халілари учун ҳаётий заруриятга айланиб іолди. Минтаіа халілари учун ґта муҳим аҳамиятга эга бґлган бу жараённи тґІри англаб етган Марказий Осиё мамлакатларининг раҳбарлари фаіат 2000 йилнинг ґзида бир неча бор учрашдилар ва хавфсизликни таъминлаш ҳамда ґзаро іитисодий интеграциялашувнинг долзарб масалаларини муҳокама іилдилар. Жумладан, 2000 йил апрель ойида Тошкентда, 2000 йил август ойида Бишкекда ва октябрь ойида яна Тошкентда, 2001 йил январида Остонада бґлиб ґтган учрашувларда минтаіада хавфсизликни таъминлашга хизмат іилувчи муҳим іарорлар іабул іилинди. Хусусан, октябр ойида Тошкентда бґлиб ўтган учрашувда «Марказий Осиёда наркотикларнинг ноіонуний савдоси, уюшган жиноятчилик ва террорчиликка іарши кураш бґйича ҳамкорликнинг устувор йґналишлари» тґІрисидаги ґта муҳим ҳужжат шулар жумласидандир.

Марказий Осиё мамлакатлари раҳбарларининг бу учрашувлари умумий хавфсизликни таъминлаш, минтаіа халіларининг ґзаро дґстлигини

7 Ислом Каримов. Оллоҳ іалбимизда юрагимизда. «Туркистон пресс» ахборот агентлиги мухбирининг саволларига жавоблар. Халі сґзи, 1999 йил 6-март.

мустаҳкамлаш ва мавжуд iтисодий муаммоларни ҳал этиш имкониятини беради. Шу маънода Ўзбекистон Президенти томонидан олIа сурилган «Туркистон-умумий уйимиз» Iоясининг амалий аҳамиятини алоҳида таъкидлаш лозим. Шунинг билан бирга Президентимиз таъкидлаганидек, «...Марказий Осиё мамлакатларининг тинчлиги ва барiарорлигига, мазкур минтаiада яшовчи халiларнинг хавфсизлигига дахл iилувчи тажовузларнинг олдини олиш ва бартараф этиш борасидаги ҳамжиҳатлигини мустаҳкамлаш зарур. Уларнинг бу йґлдаги саъй-ҳаракатлари, имкониятлари ва салоҳиятларини мувофиiлаштириш ва бирлаштириш айниiса муҳимдир»8.

Минтаiада хавфсизликни таъминлашнинг асосий шарти АфIонистонда давом этаётган фуiаровий урушни тґхтатиш, у ерда тинчликни таъминлашдир. Чунки бу заминда давом этаётган уруш натижасида наркотик моддаларни ноiонуний йґл билан минтаiа мамлакатларига олиб ґтиш, iуролларни Iайриiонуний йґл билан тарiатиш, террорчилик ҳаракатларини авж олдириш содир бґлмоiда. Бу борада ҳам Ўзбекистон илгари сураётган АфIонистондаги ҳарбий можароларни сиёсий йґл билан ҳал этишга iаратилган «Олти iґшув икки» гуруҳи фаолиятини йґлга iґйиш, террорчиликка iарши халiаро кураш марказини ташкил iилиш борасидаги ташаббуслар, минтаiа мамлакатлари ґртасидаги интеграция жараёнларини кучайтириш юзасидан олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар муҳим аҳамият касб-этади.

Умуман, АфIонистонда давом этаётган ҳарбий можароларни сиёсий йґл билан ҳал iилиш Iояси Марказий Осиё минтаiасида хавфсизликни таъминлашга iаратилган. Албатта бошланган ана шу ижобий ҳаракатни давом эттириш, унга мафаатдор бґлган давлатларни фаоллаштириш бугунги куннинг шу соҳадаги долзарб вазифаси бґлиб iолмоiда.

Хуллас, бугунги кунда хавфсизликни таъминлаш билан боIлиi бґлган муаммоларни ҳал этиш минтаiадаги барча мамлакатларнинг истиiболини ҳам бир қадар белгилаб беради. Шунинг билан бирга бу – минтаiада яшаётган халiларнинг азалий iон-iариндошлиги, ҳамкорлиги ва маънавий - руҳий яiинлигини мустаҳкамлашда ҳам ґта муҳим аҳамиятга молик масала бўлиб қолаверади. Худди шунингдек, минтақага қарши қаратилган мафкуравий таъсирларга қарши курашни кучайтиришда умумминтақавий бирликни мустаҳкамлашнинг аҳамияти ҳам ошиб бораверади.

Таянч тушунчалар

Геосиёсат, Марказий Осиё, мафкуравий сиёсат, мафкуравий таъсир, минтақавий ҳамкорлик.

Такрорлаш учун саволлар

1. Ҳозирги даврда геополитик мақсадлар қандай намоён бўлмокда?
2. «Мафкуравий сиёсат» тушунчасининг моҳият-мазмуни нимадан иборат?
3. Минтақамизга қандай тажовузкор ғоялар таъсир кўрсатмокда?
4. Марказий Осиёда тинчлик ва барқарорликни сақлаш учун нималарга эътибор бериш лозим?

---

8 Ислом Каримов. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон џаёт-пировард маiсадимиз. Тошкент, ¤збекистон, 2000, 36-бет.

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т., 1997.
2. Каримов И.А. Жамиятимиз мафкураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин // «Тафаккур» жур. 1998.
3. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Т., Шарқ, 1998, 32-б.
4. Каримов И.А. Ҳушёрликка даъват. Т., «Ўзбекистон», 1999.
5. Каримов И.А.Ўзбекистон XX1 асрга интилмоқда. Т., «Ўзбекистон», 2000. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. – «Фидокор» газетаси, 2000 йил, 8-июн.
6. Темур тузуклари. Т., Ғ. Ғулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991, 112 б-34 б.
7. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. Т.: Ўзбекистон, 2000.
8. Мустақиллик: изоҳли илмий-оммабоб луғат. Т., Шарқ, 1998, 32-б.

ЎЗБЕКИСТОНДА МАФКУРАВИЙ ЖАРАЁНЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ
Белгиланган тадбирларнинг юқори даражада уюшқоқлик билан ўтказилишини таъминлаш
Давр талабларидан келиб чиққан ҳолда мафкуравий ишларни ташкил этишнинг янги, самарали йўлларини излаш
Бу соҳада эски услубларнинг мутлақлаштирилишига, андозалаштиришга йўл қўймаслик
Мафкуравий жараёнларни ташкил этишда ижтимоий муҳитни ҳисобга олиш
Мафкуравий фаолиятнинг қанчалик самарали олиб борилаётганини билиш мақсадида унинг мониторингини ташкил этиш
Мафкуравий жараёнларни ташкил этишда учрайдиган расмиятчилик ва мажлисбозлик кўринишларига бархам бериш
Миллий истиқлол ғоясининг тарғиботи сифатини мунтазам ошириб бориш

Глобаллашув тушунчаси ва унинг моҳияти

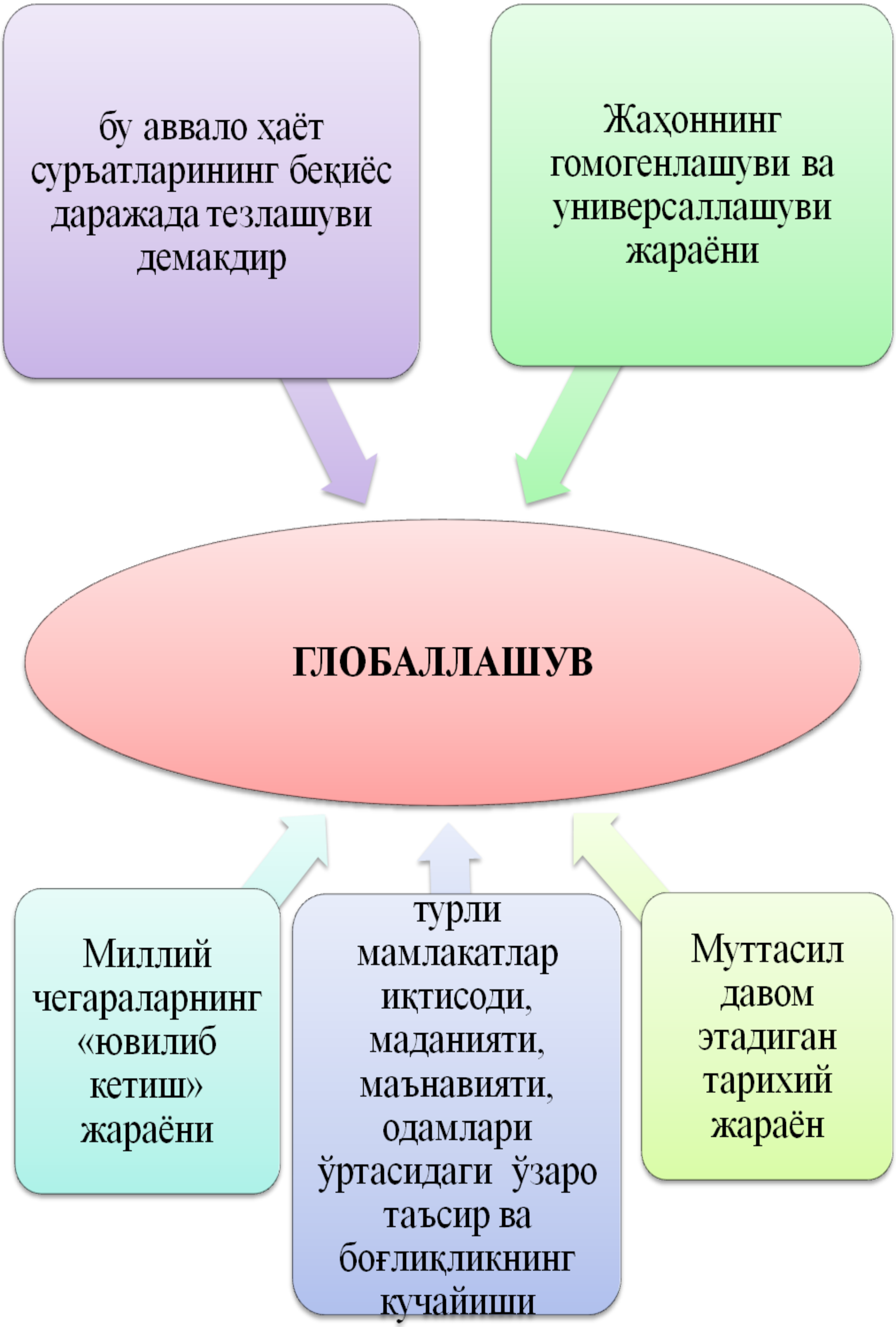

Бугун биз тез суръатлар билан ўзгариб бораётган, инсоният ҳозирга қадар бошидан кечирган даврлардан тубдан фарқ қиладиган ўта шиддатли ва мураккаб бир замонда яшамоқдамиз. Давлат ва сиёсат арбоблари, файласуфлар ва жамиятшунос олимлар, шарҳловчи ва журналистлар бу даврни

турлича таърифлаб, ҳар хил номлар билан атамоқда. Кимдир уни юксак технологиялар замони деса, кимдир тафаккур асри, яна биров ялпи ахборотлашув даври сифатида изоҳламоқда.

Бу атама бугунги кунда илмий-фалсафий, ҳаётий тушунча сифатида жуда кенг маънони англатишини таъкидлаш лозим. Умумий нуқтаи назардан қараганда, бу жараён мутлақо янгича маъно-мазмундаги хўжалик, ижтимоий-сиёсий, табиий-биологик глобал муҳитнинг шаклланишини ва шу билан бирга, мавжуд миллий ва минтақавий муаммоларнинг жаҳон миқёсидаги муаммоларга айланиб боришини ифода этмоқда.

XXI аср бошларига келиб дунё мамлакатлари ўртасидаги ўзаро таъсир шу қадар кучайиб кетдики, бу жараёндан тўла иҳоталаниб олган бирорта ҳам давлат йўқ, деб тўла ишонч билан айтиш мумкин. Ҳаттоки, халқаро ташкилотлардан узоқроқ туришга интилаётган, уларга аъзо бўлишни истамаётган мамлакатлар ҳам бу жараёндан мутлақо четда эмас. Глобаллашув шундай жараёнки, ундан четда тураман, деган мамлакатлар унинг таъсирига кўпроқ учраб қолиши мумкин. Бундай ғайри ихтиёрий таъсир эса кўпинча салбий оқибатларга олиб келмоқда.

Мустақиллик даврида мамлакатимиз олимлари ўтказган ва ўтказаётган тадқиқотларга кўз югуртириш бу соҳадаги ишлар эндигина бошланаётганидан гувоҳлик беради. Глобаллашувнинг миллий маънавиятга ҳам таъсир ўтказади. Ҳар қандай сиёсат, жумладан иқтисодий сиёсат ва маънавият соҳасидаги сиёсат ҳам илмий асосга эга бўлгандагина муваффақият келтиришини назарда тутсак, бу масалада олимларимиз сиёсатчиларимизга етарли кўмак беришларини эътироф этишга тўғри келади. Мамлакатимизнинг жаҳон майдонида олиб бораётган сиёсати кўпроқ самара ва муваффақият келтиришини истасак, глобаллашувнинг моҳияти, йўналишлари, хусусиятларини чуқурроқ тадқиқ ва таҳлил қилиш зарур. Айнан шу жараённи чуқурроқ таҳлил этиш орқали сиёсатчиларнинг тўғри йўл танлаши ва қарорлар қабул қилиши учун имконият яратиш мумкин.

Глобаллашув жараёни ҳаётимизга тобора тез ва чуқур кириб келаётганининг асосий омили ва сабаби хусусида гапирганда шуни объектив тан олиш керак - бугунги кунда ҳар қайси давлатнинг тараққиёти ва равнақи нафақат яқин ва узоқ қўшнилар, балки жаҳон миқёсида бошқа минтақа ва ҳудудлар билан шундай чамбарчас боғланиб боряптики, бирон мамлакатнинг бу жараёндан четда туриши ижобий натижаларга олиб келмаслигини тушуниш, англаш қийин эмас.

Ҳар бир ижтимоий ҳодисанинг ижобий ва салбий томони бўлгани сингари, глобаллашув жараёни ҳам бундан мустасно эмас. Ҳозирги пайтда унинг ғоят ўткир ва кенг қамровли таъсирини деярли барча соҳаларда кўриш, ҳис этиш мумкин.

ҲОЗИРГИ ЗАМОНДА ИНСОН ҚАЛБИ ВА ОНГИ УЧУН КУРАШНИНГ НАМОЁН БЎЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

- Бугунги дунёнинг мафкуравий манзараси ўзгариб бормоқда
- Мафкуравий жараёнларнинг глобаллашуви рўй бермоқда
- Жаҳон майдонларини мафкуравий жиҳатдан бўлиб олишга уринишлар кучаймоқда
- Кўп қутбли дунёнинг мафкуравий тизими тўла барқарорлашмагани аниқ бўлиб бормоқда
- Геополитик мақсадлар ва мафкуравий сиёсат уйғунлашмоқда
- Ўрта Осиё минтақасидаги мафкуравий жараёнлар мураккаблашмоқда
- Мустақилликни қўлга киритган давлатларда янги мафкуравий тамойиллар аҳамияти тобора ортмоқда
- Мустақил Ўзбекистон ўзига хос миллий истиқлол мафкурави тамойиллари асосида яшамоқда

Глобаллашув жараёнининг ижобий томонлари

- давлатлар ва халқлар ўртасидаги интеграция ва ҳамкорлик алоқаларининг кучайиши
- хорижий инвестициялар, капитал ва товарлар, ишчи кучининг эркин ҳаракати учун қулайликлар вужудга келиши
- кўплаб янги иш ўринларининг яратилиши
- экологик офатлар пайтида ўзаро ёрдам кўрсатиш имкониятларининг ортиши
- цивилизациялараро мулоқотнинг янгича сифат касб этиши
- турли қадриятларнинг умуминсоний негизда уйғунлашуви
- замонавий коммуникация ва ахборот технологияларининг, илм-фан ютуқларининг тезлик билан тарқалиши

Глобаллашув жараёнининг салбий томонлари

- мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир қуролига айланиши
- Мафкуравий тазйиқ ва зўравонлик
- ҳар хил салбий сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига хизмат қилиши
- Маънавий бўшлиқ ва маънавий негизларга бепisandлик
- Ахборот хуружлари ва эгоцентризм
- Ахлоқий бузуқлик
- “оммавий маданият”

БУГУНГИ ДУНЁДАГИ ҒОЯВИЙ - МАФКУРАВИЙ ЖАРАЁНЛАРНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Прогрессив

- Тинчлик, барқарорлик ва тараққиёт
- Миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик
- Инсон эркинлиги ва шахс камолоти
- Умуминсоний қадриятлар устуворлиги

Ҳозирги давр-дунёда ғоявий қарама-қаршиликлар мураккаб тус олган, мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кучлироқ бўлиб бораётган даврдир

Реакцион

- Уруш, қуролланиш, терроризм ва экстремизм
- Иркчилик, миллатчилик, диний ақидапарастлик
- Тоталитаризм, мустабидлик ғояси асосидаги фаолиятлар
- Эгоизм, маҳаллийчилик, тор манфаатлар устуворлиги

Глобализм ва аксилглобализм

Ҳозирги замон глобаллашув жараёни ўта мураккаб жараён. Унинг турли мамлакатлар иқтисоди, сиёсати ва маънавиятига ўтказаётган таъсири яна ҳам мураккаб бўлгани сабабли унга нисбатан ҳам жаҳонда бир-бирига нисбатан рақобатда бўлган икки гуруҳ: глобалистлар ва аксилглобалистлар гуруҳлари вужудга келди.

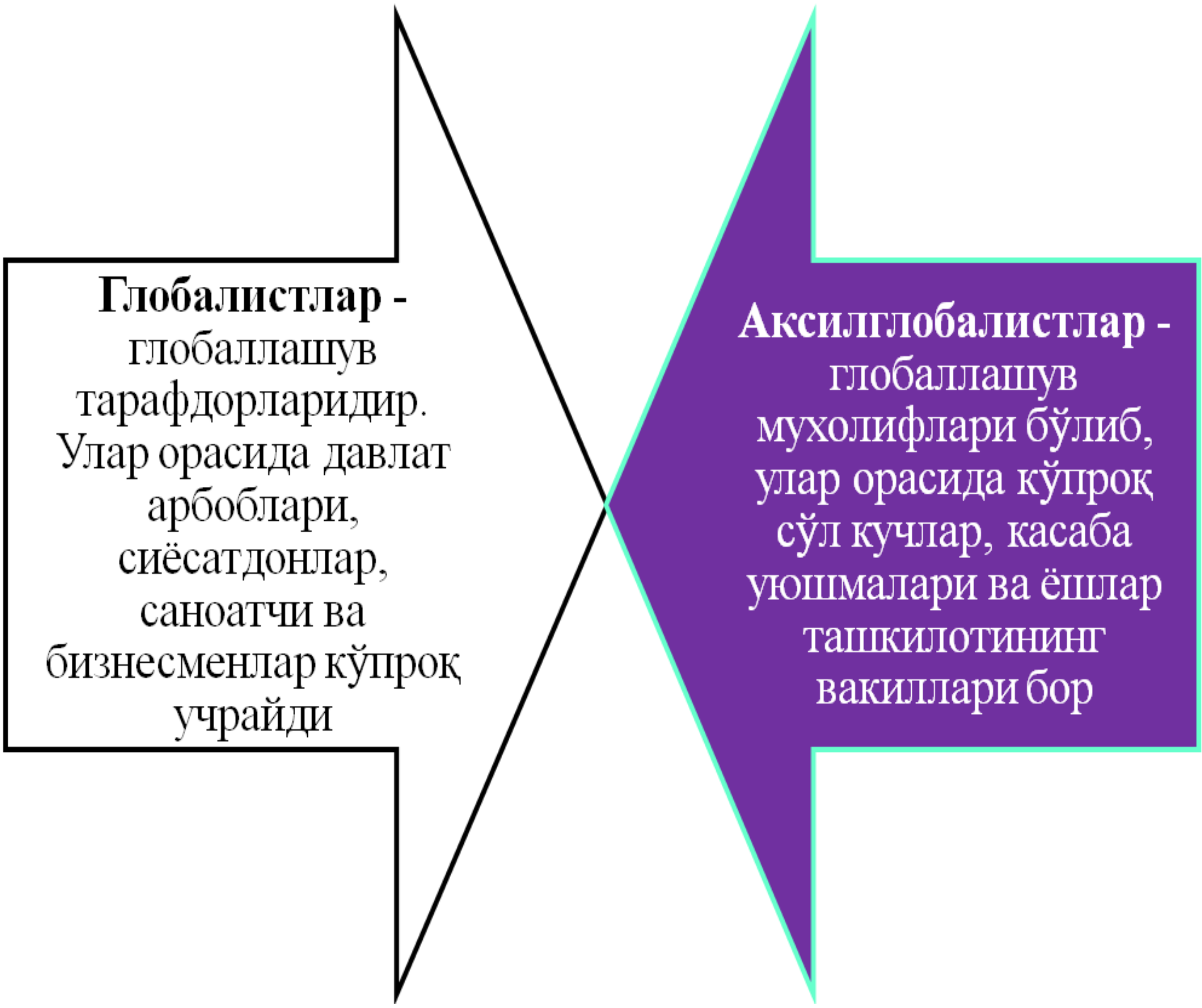

Глобаллашувнинг тезлашиши ва кучайишига жавоб сифатида аксилглобалистларнинг фаолияти ҳам кучайди. Улар глобаллашувнинг фақат салбий оқибатларига эмас, умуман унинг ўзига ҳам қарши чиқа бошладилар. Масалан, россиялик файласуф ва ёзувчи А. Зиновьев «Аксилглобализм векторлари» номли анжуманда сўзлаган нутқида шундай дейди: «Глобаллашув янги жаҳон урушидир. У янги типдаги жаҳон уруши. Бу урушда тирик қолишнинг қаршилик кўрсатишдан бошқа йўлини кўрмаяпман. Фақат қаршилик!» - деган эди.

Таҳлил шуни кўрсатадики, глобализм тарафдорлари ҳам, душманлари ҳам асосий эътиборни иқтисодиёт соҳасига қаратишади. Глобаллашувнинг маънавиятга таъсири ва маънавий глобаллашув масалалари социология, фалсафа, маданий антропология фанларида ўзининг аксини етарли даражада топиши керак.

Глобаллашув ва миллий маънавият

Глобаллашувнинг фақатгина энг асосий жиҳатлари ва йўналишларини ҳам қамраб олиш қийин. Шунинг учун мазкур бўлимда глобаллашув миллий маънавиятга ўтказаётган ва ўтказиши мумкин бўлган таъсир ҳақида фикр юритамиз, холос.

Маънавиятни ҳам бир уйга тўпланган бойликка қиёсласак, ташқаридан кираётган шамол уй ичидаги нарсаларни остин-устин қилиб ташлашини ҳеч бир хонадон соҳиби истамайди. Ҳудди шу оқимлар ва мафкуралар маъна-

виятимизга вайронкор таъсир ўтказишига қарши ҳимоя чоралари кўришимиз табиий. Четдан ўтказиладиган мафкуравий таъсирга қарши ҳимоя чоралари кўришдан аввал қандай таъсирларни маъқуллаш лозиму, қандайларини рад этиш кераклигини аниқлаб олиш лозим. Ҳозирги кунда бирорта ҳам миллий маънавият йўқки, у бошқа халқлар маънавиятидан тўла иҳоталанган бўлса. Ҳатто, Австралия чакалакзорлари, Африка саванналари ва Жанубий Америка чангалзорларида турмуш кечираётган қабилалар ҳам қўшни қабилалар ва замонавий тамаддун таъсирини ўзида ҳис қилиб туради. +олаверса тарихни таҳлил қилиш бошқа халқлар маънавиятидан баҳраманд бўлган халқлар маънавияти юксакликларга кўтарилгандан гувоҳлик беради.

Ўрта Осиё халқлари маданияти ва маънавияти ҳам Шарқ ва ғарбни туташтирган карвон йўлларида жойлашгани сабабли ҳам Шарқ, ҳам ғарб маданиятидан баҳраманд бўлган. Муҳими шундаки, халқимиз ғарб ва Шарқ маънавиятидан баҳраманд бўлиб уларнинг ижобий томонларини ўзлаштирибгина қолмай, уларга ижодий ёндашиб янги чўққиларга кўтаришди. Бу фикрнинг тасдиғини маънавият таркибий қисмлари бўлган илмий билимлар, диний эътиқод, санъат мисолида ҳам кўриш мумкин. Фақат Ватанимиз эмас, умумжаҳон маданияти тарихидан мустаҳкам ўрин эгаллаган алломаларимиз ижоди ҳам шу фикрни тасдиқлайди. Масалан, ана шундай аждодларимиздан бири Абу Райҳон Беруний Хитой ва Ҳиндистон, Юнонистон ва Рим фалсафасини, табиий фанларини чуқур ўзлаштирган эди.

Ўзбек миллий маънавияти ҳам узоқ ва яқиндаги қўшниларнинг илғор анъаналарини ўзлаштириш натижасида бойиб борди. Маънавиятимизнинг ривожланиш тарихини кузатсак, бунга яна бир бор ишонч ҳосил қилиш мукин. XX аср бошларидаги ўзбек маданияти ва маънавияти ва унинг аср охиридаги ҳолати ўртасида анча жиддий тафовут бор. Бу тафовутни адабиёт, санъат, фан, ҳатто оддий юриш-туриш ва кийим-кечак, турмуш соҳаларида ҳам кузатиш мумкин.

Миллий кийимлар ҳам миллий қадриятлардан бири ҳисобланади. Ўтган аср бошларида маҳаллий эркакларнинг қишки кийими телпак ёки этикдан иборат эди. Ёзги кийим эса дўппи, кўйлак ёки яктак, оқ лозим ва шиппак ёки кавшдан иборат эди.

Спорт соҳасидаги атамаларни глобаллашув жараёнига ҳам тадбиқ қиладиган бўлсак, вайронкор ғоялардан ҳимояланишнинг энг самарали йўли уларга қарши ҳужумга ўтишдир. Яъни, биз ёт ғоялардан ҳимояланиш билангина шуғулланмай, ўз ғояларимиз, анъаналаримиз, турмуш тарзимизни дунёга ёйиш учун ҳаракат ҳам қилишимиз зарур.

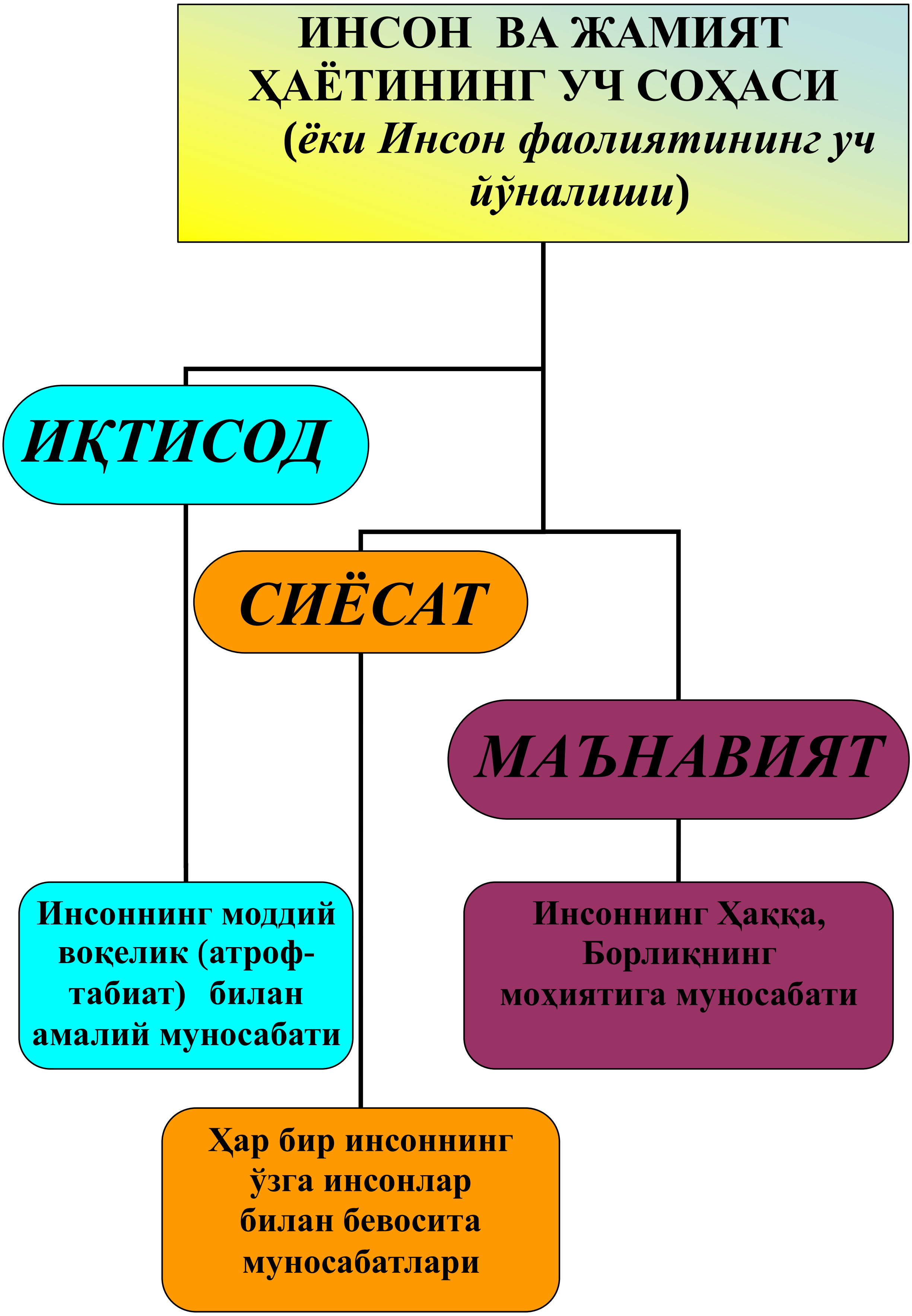

Глобаллашув ва миллий ғояга эҳтиёж

Миллий маънавиятимизни ва маънавий ўзлигимизни таҳдидлардан ҳимоя қилиш учун миллий истиқлол ғоясидан самаралироқ ва кучлироқ восита йўқ. Шу масалада миллий истиқлол ғоясининг жуда

муҳим функцияси, яъни миллий ва маънавий ўзликни ҳимоялаш каби муҳим функцияси намоён бўлади. Миллий истиқлол ғояси ана шу функцияни бажариши учун эса ёшлар ва аҳоли онгида фақат билим, тасаввур сифатида эмас, ишонч ва эътиқод сифатида шаклланиши лозим.

Миллий истиқлол ғоясининг шакллантирилиши ва унинг ўқувчилар, талабалар, кенг аҳоли томонидан ўрганишга киришилиши мамлакатимиз маънавий тараққиётида алоҳида босқични ташкил қилади. Аслида миллий истиқлол ғоясининг негизлари чуқур. У халқимизнинг миллий маданий меросидан, эзгу ғояларидан озиқланади. Лекин, бу ғояни ёшлар ва аҳоли онгига сингдириш учун муайян пойдевор керак эди. Яъни, аввало миллий қадриятларни, миллий маънавиятни тиклаш, миллий ғурурни уйғотиш, бир сўз билан айтганда, миллий истиқлол ғояси томир отиши ва гуркираб ривожланиши учун замин тайёрлаш лозим эди. Мустақиллик қўлга киритилгандан буён ўтган давр ичида маънавият соҳасида улкан назарий, маърифий ва амалий ишлар бажарилди. Маънавият ва маърифат кенгашлари тузилди, юзлаб мақола ва рисолалар нашр этилди, тадқиқотлар ўтказилди, таълим тўғрисида миллий дастур қабул қилинди. Бир сўз билан айтганда, миллий истиқлол ғоясини кенг тарғиб қилиш учун замин яратилди.

Миллий истиқлол ғоясини тарғиб қилишда, бизнингча баъзан биртомонламаликка йўл қўйилмоқда. Бу ғояни тарғиб қилишда иштирок этаётган мураббий ва ўқитувчилар, тадқиқотчиларнинг чиқишларида, мақола ва рисолаларида маърифатчилик билан чекланиш кўзга ташланмоқда. Ҳолбуки, маънавиятни ривожлантиришда асосий ёндашув маърифий ёндашув бўлса ҳам миллий истиқлол ғоясини тарғиб қилишда бу ёндашув билан чекланиб бўлмайди. Бу ҳол миллий истиқлол ғоясининг хусусиятлари билан боғлиқ.

Миллий ғоя жамиятни жипслаштирувчи, уни ижтимоий тараққиёт кўндаланг қўяётган масалаларни ҳал қилишга, четдан бўлаётган ғоявий, маънавий таҳдидлардан ҳимоялашга қаратилган кучдир. Жаҳондаги глобаллашув жараёнлари ана шу ғояга бўлган эҳтиёжни кескин кучайтиради. Аслини олганда глобаллашув жараёни бўлмаса, миллий ғояга ҳам эҳтиёж ошмас эди. Чунки, глобаллашув бўлмаганда ҳар бир халқ ва миллатнинг маънавияти ўзича мавжуд бўлар ва имконият даражасида ривож топарди. Ташқи таъсир ва таҳдиднинг йўқлиги эса миллий ғояга эҳтиёжни ҳам долзарблаштирмас эди.

Миллий истиқлол ғоясининг моҳияти шундаки, у одамлар онгида, хотирасида ғоялигича қолмай амалиётга, ҳаётга айланган тақдирдагина ҳақиқий миллий ва ҳвақиқий истиқлол ғояси бўлиши мумкин. Шундагина у глобаллашув шароитида миллий маънавиятни ва маънавий ўзликни ташқи носоғлом мафкуравий таҳдидлардан ҳимоя қиладиган кучга айланади.

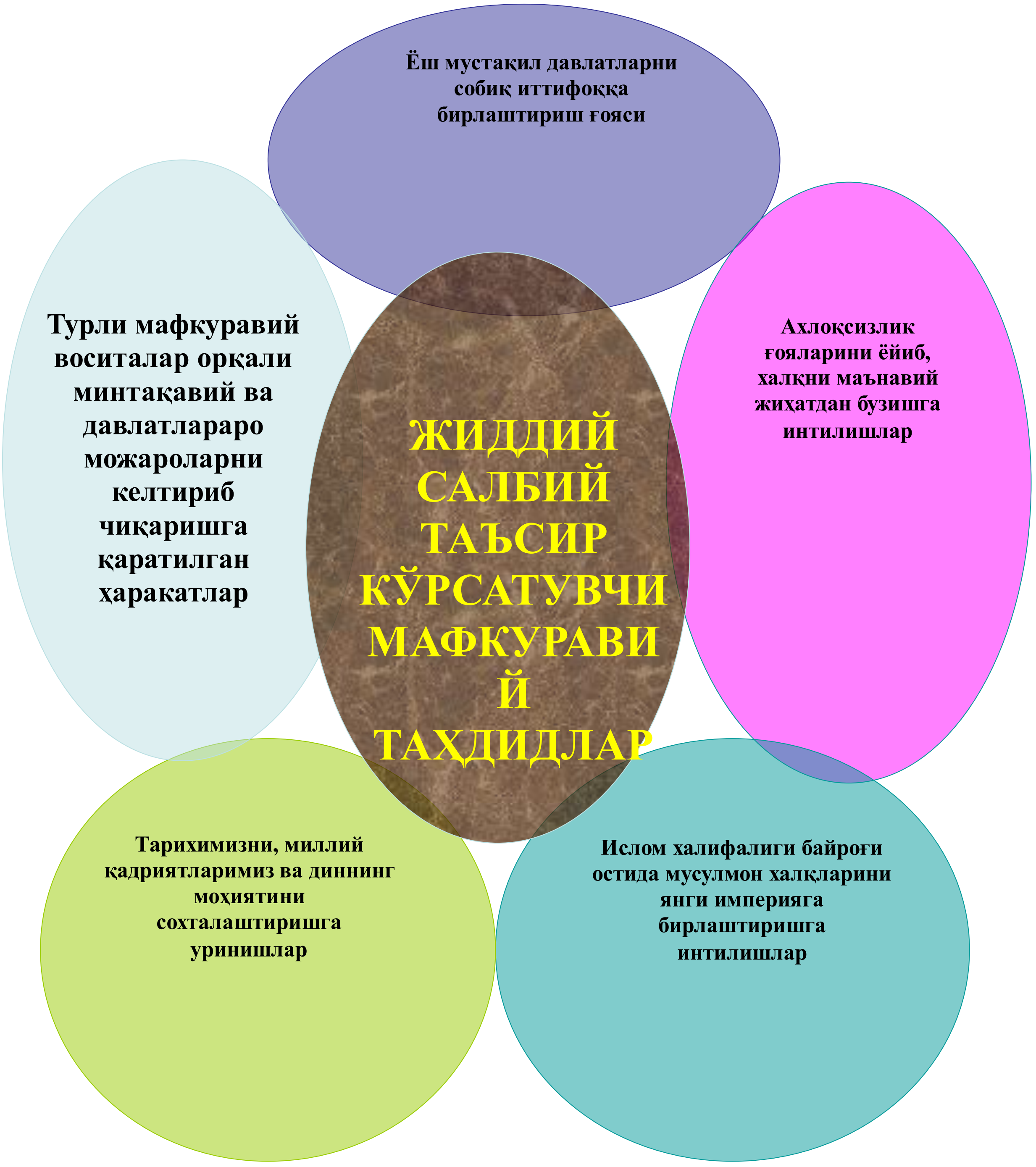
Ёш мустақил давлатларни собиқ иттифоққа бирлаштириш ғояси
Турли мафкуравий воситалар орқали минтақавий ва давлатлараро можароларни келтириб чиқаришга қаратилган ҳаракатлар
ЖИДДИЙ САЛБИЙ ТАЪСИР КЎРСАТУВЧИ МАФКУРАВИ Й ТАҲДИДЛАР
Ахлоқсизлик ғояларини ёйиб, халқни маънавий жиҳатдан бузишга интилишлар
Тарихимизни, миллий қадриятларимиз ва диннинг моҳиятини сохталаштиришга уринишлар
Ислом халифалиги байроғи остида мусулмон халқларини янги империяга бирлаштиришга интилишлар

ҲОЗИРГИ ДАВРДА МАФКУРАВИЙ ЖАРАЁНЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ
Миллий чегаралар доирасида қолиб кетмаслик
Инсонпарварлашиш
Инсон умрининг барча босқичларига умумий таъсир кўрсатиш
Демократиялашиш
Жамият ҳаётининг ҳамма соҳаларига таъсир кўрсатиш
Глобаллашиш
Дифференциялашиш
Сиёсийлашиш

ИҚТИСОДИЙ МУНОСАБАТ ВА АЛОҚАЛАРНИНГ КУЧАЙИШИ
Ижтимоий-сиёсий муносабатларнинг кенгайиши
Маънавий муносабатлар ва маданий алоқалар кўламининг ортиши
МАФКУРАВИЙ ЖАРАЁНЛАРНИ ГЛОБАЛЛАШТИРУВЧИ ВА УНИВЕРСАЛЛАШТИРУВЧИ ОМИЛЛАР
Ахборот ва алоқа коммуникацияларининг тараққиёти
Фундаментал илмий кашфиётлар ва фан ютуқларининг кўпайиши
ТЕХНИК ВА ТЕХНОЛОГИК ИМКОНИЯТЛАРНИНГ ЎСИШИ